

א, ב בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ: וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֵהוֹ וְבָהוּ א' בְּרֵאשִׁית
 ג וַחֲשֹׁךְ עַל-פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל-פְּנֵי הַמַּיִם: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
 ד יְהי-אֹר וַיְהי-אֹר: וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת-הָאֹר כִּי-טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין
 ה הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ: וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וּלְחֹשֶׁךְ קָרָא לַיְלָה וַיְהי-
 עֶרֶב וַיְהי-בֹקֶר יוֹם אֶחָד:

תרגום אונקלוס

א בְּקִדְמִין בָּרָא יי ית שְׁמִיָּא וַיֵּת אֶרְעָא: ב וְאֶרְעָא הָיְתָה צְדִיָּא וַיִּקְנִיָּא וַחֲשׂוּכָא עַל אִפִּי תְהוֹמָא וְרוּחָא מִן קֳדָם יי
 מְנַשְׁבָּא עַל אִפִּי מִיָּא: ג וַיֹּאמֶר יי יְהי נְהוּרָא וְהוּה נְהוּרָא: ד וַחֲזָא יי ית נְהוּרָא אַרִי טַב וְאִפְרִישׁ יי בֵּין נְהוּרָא
 וּבֵין חֲשׂוּכָא: ה וַיִּקְרָא יי לְנְהוּרָא יִמְמָא וּלְחֲשׂוּכָא קָרָא לַיְלִיָּא וְהוּה רִמְשׁ וְהוּה צִפּוֹר יוֹם חַד:
 פִּירוּשׁ רְשִׁי

(ישעיה ג:מ) וְלֹא פִרַשׁ מִי יִשְׁאָנוּ, וְכִמּוֹ 'אִם יִחְרוֹשׁ
 בְּבִקְרִים' (תרי עשר, עמוס, ז:כז) וְלֹא פִרַשׁ אִם יִחְרוֹשׁ
 אֲדָם בְּבִקְרִים, וְכִמּוֹ 'מִגִּיד מִרְאשִׁית אַחֲרִית' (ישעיה
 יט:ט) וְלֹא פִרַשׁ מִגִּיד מִרְאשִׁית דְּבָר אַחֲרִית דְּבָר;
 אִם כֵּן, תִּמָּה עַל עֲצֻמָּה שֶׁהָיָה הַמַּיִם קִדְמוֹ! שֶׁהָיָה
 כְּתִיב 'וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם' וְעַדִּין
 לֹא גָלָה הַמִּקְרָא בְּרִית הַמַּיִם מִתִּי הָיְתָה! הֵא לְמַדְתָּ
 שֶׁקִּדְמוֹ הַמַּיִם לָאָרֶץ; וְעוֹד, שֶׁהַשָּׁמַיִם מֵאֵשׁ וּמַיִם
 נִבְרָאוּ! עַל כִּרְחֹק לֹא לְמַד הַמִּקְרָא בְּסֹדֶר הַמִּקְדָּמִים
 וְהַמְאָחֲרִים כְּלוּם! בָּרָא אֱלֹהִים. וְלֹא אָמַר: 'בָּרָא ה',
 שֶׁבְּתַחֲלָה עָלָה בְּמַחֲשָׁבָה לְבְרָאָתוֹ בְּמַדַּת הַדִּין,
 רָאָה שֶׁאֵין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם – וְהַקִּדְמִים מַדַּת רַחֲמִים
 וְשִׁתְפָּה לְמַדַּת הַדִּין; וְהֵיכִינוּ דְּכִתִּיב 'בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה'
 אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם' (להלן ב:א); (ב) תֵּהוֹ וְבָהוּ. 'תֵּהוֹ'
 לְשׁוֹן תִּמָּה וְשִׁמְמוֹן, שֶׁאֲדָם תוֹהָה וּמִשְׁתוֹמֵם עַל
 'בָּהוּ' שֶׁבָּה: תֵּהוֹ. אִשְׁטוּרִישׁוֹן בְּלַע"ז: בָּהוּ. לְשׁוֹן רִקְנוֹת
 וְצִדּוֹ: עַל פְּנֵי תְהוֹם. עַל פְּנֵי הַמַּיִם שֶׁעַל הָאָרֶץ; וְרוּחַ
 אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת. כִּסָּא הַכְּבוֹד עוֹמֵד בְּאֹוִיר וּמְרַחֵף
 עַל פְּנֵי הַמַּיִם בְּרוּחַ פִּיו שֶׁל הַקִּדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא
 וּבְמֵאֲמָרוֹ, כִּיּוֹנָה הַמְרַחֶפֶת עַל הַקֵּץ. אִקוּבִט"ר בְּלַע"ז:
 (ד) וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת הָאֹר כִּי טוֹב וַיַּבְדֵּל. אֵף בָּזָה
 אָנוּ צְרִיכִין לְדַבְּרִי אֲנִידָה: רָאָהוּ שֶׁאֵינוּ כְּדָאִי
 לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ רְשָׁעִים וְהַבְדִּילוֹ לְצַדִּיקִים לְעֵתִיד
 לָבָא. וְלִפִּי פִשְׁטוֹ כֵּן פִּרְשֵׁהוּ: רָאָהוּ 'כִּי טוֹב' וְאֵין
 נֶאֱמָר לוֹ וּלְחֹשֶׁךְ שֶׁיְהִי מִשְׁתַּמְשִׁים בְּעֶרְבוּבִיָּא,
 וְקִבַּע לָזָה תַּחֲמוּמוֹ בְּיוֹם וּלָזָה תַּחֲמוּמוֹ בְּלַיְלָה:
 (ה) יוֹם אֶחָד. לְפִי סֹדֶר לְשׁוֹן הַפִּרְשָׁה הִיָּה לוֹ לְכַתֵּב
 'יוֹם רֵאשׁוֹן' כִּמּוֹ שֶׁכְּתוּב בְּשֹׁאֵר הַיָּמִים 'שְׁנִי'
 'שְׁלִישִׁי' 'רְבִיעִי', לְמָה כְּתִב 'אֶחָד'? לְפִי שֶׁהִיָּה
 הַקִּדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא יִחִיד בְּעוֹלָמוֹ, שֶׁלֹּא נִבְרָאוּ
 הַמְּלָאכִים עַד יוֹם שְׁנִי, כֵּן מְפָרֵשׁ בְּבְרָאשִׁית רַבָּה:

מפתח סדרי התנך

דברי רבי יצחק, שרש"י פותח בהם את פירושו לתנך: כל הארץ של הקדוש ברוך הוא היא, הוא ברא ונתנה לאשר
 ישר בעיניו, מפורשים בפסוק שנקבע על ידי חכמי ישראל הקדמונים לראש סדר טו בירמיה: אֲנִי עֲשִׂיתִי אֶת-הָאָרֶץ
 אֶת-הָאָדָם וְאֶת-הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי הָאָרֶץ בְּכָחִי הַגָּדוֹל וּבְזוּרְעִי הַנְּטוּיָה וְנִתְּתִיהָ לְאִשָּׁר יִשְׂרָאֵל בְּעֵינָי: [רבי יצחק משתמש
 גם נבואת זכריה, בראש סדר כ בתרי עשר, עוסקת בכריאת העולם על ידי
 הקדוש-ברוך-הוא: מִשָּׁא דְּבִרְהִי' עַל-יִשְׂרָאֵל נִאֲסִי' נְטָה שָׁמַיִם וְיִסַּד אֶרֶץ וַיִּצַּר רִוְחָאֲדָם בְּקִרְבּוֹ. בַּהֲמִשָּׁךְ נִבּוּאָה
 זְכַרְיָה זו מסופר על מצור אומות העולם על ירושלים וישועת ה' מפניהם.]

- א וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם וַיְהִי כַּכֵּן וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת-הָרָקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם
 ח אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ וַיְהִי-כֵן: וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמַיִם וַיְהִי-עֶרֶב
 וַיְהִי-בֹקֶר יוֹם שְׁנִי:
 ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקְווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל-מָקוֹם אֶחָד וְתִרְאֶה הַיַּבְשָׁה
 י וַיְהִי-כֵן: וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַיַּבְשָׁה אֶרֶץ וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים וַיִּרְא
 יא אֱלֹהִים כִּי-טוֹב: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תְּדַשּׂא הָאָרֶץ דָּשָׂא עֵשֶׂב מִזֶּרַע זֶרַע עֵץ
 יב פְּרִי עֵשֶׂה פֶרִי לְמִינּוֹ אֲשֶׁר זֶרַע-בוֹ עַל-הָאָרֶץ וַיְהִי-כֵן: וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ
 דָּשָׂא עֵשֶׂב מִזֶּרַע זֶרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ עֵשֶׂה-פְּרִי אֲשֶׁר זֶרַע-בוֹ לְמִינֵהוּ
 יג וַיִּרְא אֱלֹהִים כִּי-טוֹב: וַיְהִי-עֶרֶב וַיְהִי-בֹקֶר יוֹם שְׁלִישִׁי:

תרגום אונקלוס

ו ואמר יי יהי רקיעא במציעות מים ויהי מפריש בין מים למים: ו ועבד יי ית רקיעא ואפריש בין מים דמלרע לרקיעא ובין מים דמעל לרקיעא והיה כן: ח וקרא יי לרקיעא שמיא והיה רמש והיה צפר יום תנין: ט ואמר יי יתכנשון מים מתחת שמיא לאתר חד ותתחזי יבשתא והיה כן: י וקרא יי ליבשתא ארעא ולבית כנישת מים קרא יממי וחזא יי ארי טב: יא ואמר יי תדאית ארעא דתאה עסבא דבר זרעיה מזדרע אילן פירין עביד פירין לזניה דבר זרעיה ביה על ארעא והיה כן: יב ואפיקת ארעא דתאה עסבא דבר זרעיה מזדרע לזניה ואילן עביד פירין דבר זרעיה ביה לזניה וחזא יי ארי טב: יג והיה רמש והיה צפר יום תליתי:

פירוש רש"י

(ו) יהי רקיע. יחזק הרקיע, שאף על פי שנבראו שמים ביום ראשון, עדין לחים היו וקראו בשני מגערת הקדוש ברוך הוא באמרו 'יהי רקיע'. וזהו שכתוב 'עמודי שמים ירופפו' כל יום ראשון, ובשני 'ויתמהו מגערתו' (איוב ה:כ). כאדם שמשותמים ועומד מגערת המאים עליו: בתוך המים. באמצע המים, שיש הפרש בין מים העליונים לרקיע כמו בין הרקיע למים שעל הארץ, הא למדת שהם תלויים במאמרו של מלך: (ז) ויעש אלהים את הרקיע. תקנו על עמדו והיא עשיתו, כמו 'ועשתה את צפרניה' (דברים טז:כג): מעל לרקיע. על הרקיע לא נאמר אלא 'מעל לרקיע' לפי שהן תלויין באויר. ומפני מה לא נאמר 'כי טוב' ביום שני? לפי שלא נגמרה מלאכת המים עד יום שלישי והרי התחיל בה בשני, ודבר שלא נגמר אינו במלואו [ויג במלואו] וטוב. ובשלישי שנגמרה מלאכת המים והתחיל מלאכה אחרת ונגמרה – כפל בו כי טוב שתי פעמים: אחת – לגמר מלאכת יום השני, ואחת – לגמר מלאכת היום: (ח) ויקרא אלהים לרקיע שמים. שא מים; שם מים; שם מים. שערבן זה בזה ועשה מהם שמים: (ט) יקוו המים. היו שטוחים על פני כל

מפתח סדרי התנ"ך

מלאכת המים מתוארת ביום השני וביום השלישי. ולראש סדר כט ביחזקאל נקבע הפסוק המתאר את המים שייצאו לעתיד לבוא מהמקדש, ואת השפעתם על הצמחים ופירות העץ שנבראו ביום השלישי. ועל-הנחל יעלה על-שפתו מזה ומזה כל-עץ-מאכל לא-יבול עלהו ולא-יתם פריו לחדשיו יבכר כי מימיו מן-המקדש המה יוצאים והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה:

יָד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מֵאֹרֶת בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה וְיִהְיֶה לְאֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וּשְׁנָיִם: וַהֲיָו לְמֵאֹרֶת בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם
טו וְהָאֵיר עַל-הָאָרֶץ וַיְהִי-כֵן: וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת-שְׁנֵי הַמֵּאֹרֶת הַגְּדֹלִים
זו אֶת-הַמֵּאֹרֶת הַגָּדֹל לְמַמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְאֶת-הַמֵּאֹרֶת הַקָּטָן לְמַמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה
יז וְאֵת הַכּוֹכָבִים: וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאֵיר עַל-הָאָרֶץ:
יח וּלְמַשֵּׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וּלְהַבְדִּיל בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ וַיֵּרָא אֱלֹהִים
יט כִּי-טוֹב: וַיְהִי-עֶרֶב וַיְהִי-בֹקֶר יוֹם רִבְעִי:
כ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׂרְצוּ הַמַּיִם שָׂרָץ נֶפֶשׁ חַיָּה וְעוֹף יַעֲוֹף עַל-הָאָרֶץ ה'
כא עַל-פְּנֵי רְקִיעַ הַשָּׁמַיִם: וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת-הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים וְאֵת כָּל-
נֶפֶשׁ הַחַיָּה הַרְמֵשֶׁת אֲשֶׁר שָׂרְצוּ הַמַּיִם לְמִינֵהֶם וְאֵת כָּל-עוֹף כָּנָף
כב לְמִינֵהוּ וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי-טוֹב: וַיִּבְרָךְ אֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ
כג וּמְלֹאוּ אֶת-הַמַּיִם בַּיָּמִים וְהָעוֹף יִרֶב בָּאָרֶץ: וַיְהִי-עֶרֶב וַיְהִי-בֹקֶר יוֹם
חֲמִישִׁי:

תרגום אונקלוס

י' וַיֹּאמֶר יי' יְהוָה נְהוֹרִין בְּרָקִיעָא דְשָׁמַיָא לְאַפְרָשָׁא בֵּין יָמָא וּבֵין לַיְלָא וַיְהוֹן לְאַתִּין וּלְזַמְנִין וּלְמַמְנִי בְּהוֹן יוֹמִין וּשְׁנִין:
טו וַיְהוֹן לְנְהוֹרִין בְּרָקִיעָא דְשָׁמַיָא לְאַנְהָרָא עַל אֶרְעָא וְהוּהָ כֵן: טו וַעֲבַד יי' ית תַּרְיִן נְהוֹרָא רַבְרְבָא ית נְהוֹרָא רַבָּא
לְמַשְׁלַט בִּימָמָא וְיִת נְהוֹרָא זַעִירָא לְמַשְׁלַט בַּלַּיְלָא וְיִת כּוֹכְבָא: יז וַיְהִי יתְהוֹן יי' בְּרָקִיעָא דְשָׁמַיָא לְאַנְהָרָא עַל-אֶרְעָא:
יח וּלְמַשְׁלַט בִּימָמָא וּבַלַּיְלָא וּלְאַפְרָשָׁא בֵּין נְהוֹרָא וּבֵין חֹשֶׁכָא וַחֲזָא יי' אֲרִי טב: יט וְהוּהָ רַמֵּשׁ וְהוּהָ צֶפֶר יוֹם רִבְעִי:
כ וַיֹּאמֶר יי' יִרְחִשׁוּן מֵיָא רַחִישׁ נֶפֶשׁא חַיָּתָא וְעוֹפָא יִפְרַח עַל אֶרְעָא עַל אֲפִי רְקִיעַ שְׁמַיָא: כא וּבָרָא יי' ית תַּנִּינִיָּא רַבְרְבָא
וְיִת כָּל נֶפֶשׁא חַיָּתָא דִּרְחִישׁוּ מֵיָא לְזַנְיָהוֹן וְיִת כָּל עוֹפָא דִּפְרַח לְזַנְיָהוּ וַחֲזָא יי' אֲרִי טב: כב וּבְרִיךְ יתְהוֹן יי'
לְמִימָר פּוֹשׁוּ וּסְגוּ וּמְלוּ ית מֵיָא בִּימָמָא וְעוֹפָא יִסְגִי בָּאֶרְעָא: כג וְהוּהָ רַמֵּשׁ וְהוּהָ צֶפֶר יוֹם חֲמִישִׁי:

פירוש רש"י

לסבב בגלגל כמחלצן הראשון: (טו) והיו למאורות.
עוד זאת ישמשו, שיאירו לעולם: (טז) המאורות
הגדלים. שוים נבראו, ונתמעטה הלכנה על
שקטרגה ואמרה: "אי אפשר לשני מלכים
שישתמשו בכתר אחד": ואת הפוכבים. על ידי
שמעט את הלכנה, הרבה צבאיה להפסיד דעתה:
(כ) נפש חיה. שיהא בה חיות: שרץ. כל דבר חי
שאינו גבוה מן הארץ קרוי 'שרץ'; בעוף – כגון
זבובים, בשרצים – כגון נמלים וחפושים ותולעים,
ובפריות – כגון חלד ועכבר וחמט וכיוצא בהם,
וכל הדגים: (כא) התנינם. דגים גדולים שבים;
ובדברי אגדה הוא לוייתן ובן זוגו, שבראם זכר
ונקבה, והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד
לבא, שאם יפרו וירבו לא יתקם העולם בפניהם:
נפש החיה. נפש שיש בה חיות: (כב) ויברך אותם.
לפי שמחסרים אותם וצדין מהם ואוכלין אותם,
הצרכו לברכה. ואף החיות הצרכו לברכה,
אלא מפני הנחש שעתידי לקללה, לכך לא ברכן,
שלא יהא הוא בכלל: פרו. לשון פרי, כלומר עשו
פרות: ורבו. אם לא אמר אלא 'פרו' היה אחד מוליד
אחד ולא יותר, ובא 'זרבו' שאחד מוליד הרבה:

(יז) יהי מארת וגו'. מיום ראשון נבראו, וברביעי
צוה עליהם להתלות ברקיע. וכן כל תולדות שמים
וארץ נבראו מיום ראשון וכל אחד ואחד נקבע
ביום שנגזר עליו, הוא שכתוב 'את השמים לרבות
תולדותיהם, ואת הארץ לרבות תולדותיה': יהי
מארת. חסר ו' כתיב, על שהוא יום מארה לפל
אספרה בתינוקות. הוא ששנינו 'ברביעי היו
מתענים על אספרה שלא תפל בתינוקות' (תענית
כז): להבדיל בין היום ובין הלילה. משנגזר האור
הראשון; אבל בשבעת ימי בראשית שמשו האור
והחושך הראשונים שניהם יחד, בין ביום ובין
בלילה: והיו לאתת. כשהמאורות לוקין סימן רע
הוא לעולם, שנאמר 'ומאורות השמים אל תחתו'
(ירמיה ויח), בעשותכם רצון הקדוש ברוך הוא אין
אתם צריכין לדאג מן הפרענות: ולמועדים. על שם
העתיד, שעתידי ישראל להצטוות על המועדות,
והם נמנים למולד הלכנה: ולימים. שמוש החמה
חצי יום ושמוש הלכנה חצי, הרי יום שלם:
ושנים. לסוף שלש מאות וששים וחמשה ימים
יגמרו מהלכן בשנים עשר מזלות המשרתים
אותם, והיא שנה, וחוזרים ומתחילים פעם שניה

א כֹּד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֵמָה וְרֶמֶשׂ וְחַיֵּית-הָאָרֶץ וּ בראשית
 כה לְמִינָהּ וַיְהִי-כֵן: וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת-חַיֵּית הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֶת-הַבְּהֵמָה
 כו לְמִינָהּ וְאֶת כָּל-רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינָהּ וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי-טוֹב: וַיֹּאמֶר
 אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדִמוּתֵנוּ וַיִּרְדּוּ בְדִגְתַּת הַיָּם וּבַעֲוֹף הַשָּׁמַיִם
 כז וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל-הָאָרֶץ וּבְכָל-הָרֶמֶשׂ עַל-הָאָרֶץ: וַיִּבְרָא אֱלֹהִים |
 כח אֶת-הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם: וַיְבָרֶךְ
 אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת-הָאָרֶץ וּכְבִּשְׁתֶּה
 כט וּרְדּוּ בְּדִגְתַּת הַיָּם וּבַעֲוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל-חַיָּה הָרֹמֶשֶׂת עַל-הָאָרֶץ: וַיֹּאמֶר
 אֱלֹהִים הִנֵּה נֹתְתִי לָכֶם אֶת-כָּל-עֵשֶׂב | זֶרַע זֶרַע אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ
 ל וְאֶת-כָּל-הָעֵץ אֲשֶׁר-בּוֹ פְרִי-עֵץ זֶרַע זֶרַע לָכֶם יְהִי לְאֹכְלָהּ: וְלֹכַל-חַיֵּית

תרגום אונקלוס

כֹּד וַיֹּאמֶר יי תפיק ארעא נפשא חיתא לזנה בעיר ורחיש וחיתא ארעא לזנה ויהיה כן: כה ועבד יי ית חיתא ארעא לזנה וית
 בעירא לזנה וית כל רחשא דארעא לזנה ויחזא יי ארי טב: כו ויאמר יי נעביד אנשא בצלמנא כדמותנא וישלטון
 בנוני ימא ובעופא דשמיא ובכעירא ובכל ארעא ובכל רחשא דרחיש על ארעא: כז וברא יי ית אדם בצלמיה בצלם
 אלהים ברא יתיה דכר ונוקבא ברא יתהון: כח ובריד יתהון יי ואמר להון יי פושו וסגו ומלו ית ארעא ותקופו עליה
 ושלוטו בנוני ימא ובעופא דשמיא ובכל חיתא דרחשא על ארעא: כט ואמר יי הא יהבית לכוון ית כל עסבא דבר
 זרעיה מזדרע דעל אפי כל ארעא וית כל אילנא דביה פירי אילנא דבר זרעיה מזדרע לכוון יהי למיכל: ל ולכל חית

פירוש רש"י

וירדו בדגת הים. יש בלשון הזה לשון 'רדו' ולשון 'ירידה'. זכה – רוזה בחיות ובהמות, לא זכה – נעשה ירוד לפניהם והחיה מושלת בו: (כז) ויברא אלהים את האדם בצלמו. בדפוס העשוי לו, שהכל נברא במאמר והוא נברא בידיים, שנאמר 'ותשת עלי כפכה' (תהלים סדר יח פסוק קיג מזמור קלו שלנו פסוק ה) נעשה בחותם כמטבע העשויה על ידי רשם, שקורין קי"ץ בלעז, וכן הוא אומר 'תתהפך כחמר חותם' (איוב ז:קכה): בצלם אלהים ברא אותו. פרש לך שאותו צלם המתקן לו צלם דיוקן יוצרו הוא: זכר ונקבה ברא אתם. ולהלן הוא אומר 'ויקח אחת מצלעותיו' וגו' (להלן ב:יח)? מדרש אגדה: שבראו שני פרצופים בבריאה ראשונה, ואחר כך חלקו. ופשוטו של מקרא, כאן הודיע שבראו שניהם בששי, ולא פרש לך כיצד ברייתו, ופרש לך במקום אחר: (כח) וכבשה חסר וי', ללמדך שהזכר כובש את הנקבה שלא תהא יצאנית, ועוד ללמדך, שהאיש שדרכו לכבש מצוה על פריה ורביה ולא האשה: (כט–ל) לכם יהיה לאכלה. ולכל חית הארץ. השוה להם הכתוב בהמות וחיות למאכל, ולא הרשה לאדם ולאשתו להמית פריה ולאכל בשר, אך 'כל ירק עשב' יאכלו יחד כלם, וכשבאו בני נח התיר להן בשר, שנאמר 'כל רמש אשר הוא חי וגו' כירק עשב' שהתירתי לאדם הראשון, 'נתתי לכם את כל' (לקמן ז:יא):

(כד) תוצא הארץ. הוא שפרשתי שהכל נברא מיום ראשון, ולא הצרכו אלא להוציאם: נפש חיה. שיש בה חיות: ורמש. הם שרצים שהם נמוכים ורומשים על הארץ, ונראים כאלו נגררים שאין הלוכך נכר כל לשון רמש ושרץ בלשוננו קונמוברי"ש: (כה) ויעש. תקנם בצביונם בתקונן ובקומתן: (כו) נעשה אדם. ענותנותו של הקדוש ברוך הוא למדנו מכאן, לפי שהאדם הוא בדמות המלאכים ויתקנאו בו, לפיכך נמלך בהם. וכשהוא דן את המלכים הוא נמלך בפמליא שלו, שכן מצינו באחאב שאמר לו מיכה: 'ראיתי את ה' ישב על כסאו וכל צבא השמים עמיד עליו מימינו ומשמאלו' (מלכים יח:לב), וכי יש ימין ושמאל לפניו? אלא אלו מימינים לזכות ואלו משמאילים לחובה, וכן 'בגזרת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא' (דניאל ג:יח) אף כאן בפמליא שלו נטל רשות, אמר להם: יש בעליונים כדמותי, אם אין כדמותי בתחתונים – הרי יש קנאה במעשה בראשית: נעשה אדם. אף על פי שלא סיעהו ביצירתו, ויש מקום למינים לרדות, לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומדת ענוה, שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן. ואם כתב 'אעשה אדם' לא למדנו שהיה מדבר עם בית דינו, אלא עם עצמו. ותשובת המינים כתב בצדו 'ויברא אלהים את האדם', ולא כתב ויבראו: בצלמנו. בדפוס שלנו: כדמותנו. להבין ולהשפיל:

א הָאָרֶץ וְלִכְל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְלִכְל | רֹמֵשׁ עַל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה בְּרֵאשִׁית
 לֹא אֶת-כָּל-יֵרֶק עֹשֶׂב לְאֹכְלָהּ וַיְהִי-כֵן: וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת-כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה
 וְהִנֵּה-טוֹב מְאֹד וַיְהִי-עֶרֶב וַיְהִי-בֹקֶר יוֹם הַשְּׁשִׁי:
 לב, לג וַיִּכְלוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל-צָבָאָם: וַיִּכַּל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלָאכְתּוֹ ז
 לד אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל-מְלָאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ
 אֱלֹהִים אֶת-יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בּוֹ שָׁבַת מִכָּל-מְלָאכְתּוֹ
 אֲשֶׁר-בְּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

תרגום אונקלוס

ארעא ולכל עופא דשמיא ולכל דרחיש על ארעא דביה נפשא חיתא ית כל ירוק עסבא למיכל והוה כן: לא ויחזא יי ית כל דעבד והא תקין לחדא והוה רמש והוה צפר יום שתיתי: לב ואשתכללו שמיא וארעא וכל חיליהון: לג ושיצי יי ביומא שביעאה עבדיתה דעבד ונח ביומא שביעאה מכל עבדיתה דעבד: לד וברך יי ית יומא שביעאה וקדיש יתיה ארי ביה נח מכל עבדיתה דברא יי למעבד:

פירוש רש"י

(לא) יום הששי. הוסיף ה"א ב'ששי' בגמר מעשה בראשית, לומר שהתנה עמהם, על מנת שיקבלו עליהם ישראל חמשה חמשי תורה. דבר אחר: 'יום הששי' – כלם תלוים ועומדים עד יום הששי, הוא ששי בסיון המוכן למתן תורה: (לג) ויכל אלהים ביום השביעי. רבי שמעון אומר: בשר ודם שאינו יודע עתיו ורגעיו צריך להוסיף מחל על הקדש; אבל הקדוש ברוך הוא שיודע עתיו ורגעיו, נכנס בו כחוט השערה, ונראה כאלו כלה בו ביום. דבר

אחר: מה היה העולם חסר? מנוחה! באת שבת – באת מנוחה, כלתה ונגמרה המלאכה: (לד) ויברך וגו' ויקדש. ברכו במן, שכל ימות השבוע היה יורד להם עמר לגלגלת ובששי – לחם משנה, וקדשו במן שלא ירד כלל בשבת. והמקרא כתוב על שם העתיד: אשר ברא אלהים לעשות. המלאכה שהיתה ראויה לעשות בשבת – כפל ועשאה בששי, כמו שמפרש בבראשית רבה:

מפתח סדרי התנך

הטעות המפורסמת ביותר בחלוקת הפרקים היא קביעת פתיחת פרק ב' במעבר שבין יום שישי לשבת. בכך מפרידה החלוקה הנוכרית בין ששת ימי הבריאה הראשונים לבין יום השבת, ובין החול לבין הקודש.

התורה רואה את השבת כחלק מהבריאה, כהשלמת הבריאה ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה, וכדברי רש"י כאן בפסוק לג מה היה העולם חסר? מנוחה! באת שבת – באת מנוחה, כלתה ונגמרה המלאכה. כידוע, אנו מקפידים לפתוח את הקידוש בליל שבת במילים ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, ולסומכן אל ויכלו השמים והארץ וכל צבאם, וכדברי הרמא (שוע אוז סימן רע"א אות י) כי מתחילין יום הששי ויכלו השמים ונרמז השם בראשי תיבות. וכך גם החלוקה היהודית קבעה את כל שבועת ימי הבריאה בתוך סדר א'.

הפטרות הסדר היא בישעיה סדר כו ט-יז כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה ולא תזכרנה הראשונות ולא תעלינה על-לב: כי-אם-שישו וגילו עדי-עד אשר אני בורא כי הנני בורא את-ירושלם גילה ועמה משוש: וגלתי בירושלם וששתי בעמי ולא-ישמע בה עוד קול בכי וקול זעקה: לא-יהיה משם עוד עול ימים וזמן אשר לא-ימלא את-ימיו כי הנער בן-מאה שנה ימות והחוטא בן-מאה שנה יקלל: ובנו בתים וישבו ונטעו כרמים ואכלו פרים: לא יבנו ואחר ישוב לא יטעו ואחר יאכל כי-כימי העץ ימי עמי ומעשה ידיהם יבלו בחירי: לא ייגעו לזיק ולא ילדו לבהלה כי זרע ברוכי ה' המה וצאצאיהם אתם: והיה טרם-יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע: זאב וטלה ירעו כאחד ואריה כבקר יאכל-תבן ונחש עפר לחמו לא-ירעו ולא-ישחיתו בכל-הר קדשי אמר ה':

במדרש בראשית רבה (פרשה א אות יג ויש ספרים: אות יח) נדרש הקשר בין הסדר והפטרות: רב הונא בשם רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אמר: אפלו אותן שכתוב בהן 'כי הנני בורא שמים חדשים' כבר הן בוראין מששת ימי בראשית, הלא הוא דכתיב 'כי פאשר השמים החדשים והארץ החדשה' (ישעיה כו:לט) 'הארץ חדשה' אין פתיב כאן, אלא 'החדשה'. ובפירוש עץ יוסף: כבר הן בוראין מששת ימי בראשית. והיינו בכח מחשבה, ולא בפועל. וגמר בריאתו יהיה לעתיד.

רוב ההפטרות הארץ ישראליות קצרות הן. הפטרות סדר א' בבראשית אורכה תשעה פסוקים בלבד. בתלמוד הבבלי, שההלכה נקבעה כמותו, נפסק: המפטיר בנביא לא יפחות מעשרים ואחד פסוקין כנגד שבעה שקראו בתורה (מגילה כג). אך לפי הברייתא במסכת סופרים (פרק י"ב הלכה ז) דיי בקריאת שלושה עד שבעה פסוקים בהפטרות: "ואם היה בשבת תורגמן או דרוש, מפטירין בנביא או שלשה פסוקים או חמשה או שבעה ואינו חושש לעשרים ואחד פסוקים" (ובפרק י"ד הלכה ב' שם הנוסח הוא: או חמשה או ששה). ואולי זה המקור לדברי רב שמואל בר אבא (שם כג): שרבי יוחנן עצר את המפטיר אחרי עשרה פסוקים, וכחשבר הגמרא שבמקום שתרגמו אפשר לקצר (רש"י: שבמקום שתרגמו את התורה אפשר לקצר. כסף משנה: שבמקום שתרגמו את הנביא אפשר לקצר).

ב אֱלֹהִים תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבְרָאָם בְּיוֹם עָשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים אֶרֶץ ח' שְׁנֵי ב
 ב וְשָׁמַיִם: וְכָל שֵׁיחַ הַשָּׁדָה טָרָם יִהְיֶה בָאָרֶץ וְכָל-עֶשֶׂב הַשָּׁדָה טָרָם
 יִצְמַח כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה אֱלֹהִים עַל-הָאָרֶץ וָאָדָם אֵין לַעֲבֹד אֶת-
 ג, הָאָדָמָה: וְאֵד יַעֲלֶה מִן-הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת-כָּל-פְּנֵי הָאָדָמָה: וַיִּיצֹר יְהוָה
 אֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם עֹפֶר מִן-הָאָדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפִּיו נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם

תרגום אונקלוס

א אלין תולדות שמיא וארעא כד אתבריאון ביומא דעבד יי אלהים ארעא ושמיא: ב וכל אילני חקלא עד לא הוו בארעא
 וכל עסבא דחקלא עד לא צמח ארי לא אחית יי אלהים מטרא על ארעא ואנש לית למפלח ית אדמתא: ג ועננא הוה סליק
 מן ארעא ומשקי ית כל אפי אדמתא: ד וברא יי אלהים ית אדם עפרא מן ארעא ונפח באפוהי נשמתא דחיי והות באדם

פירוש רש"י

אלהים שהוא שליט ושופט על כל, וכן פרוש זה
 בכל מקום לפי פשוטו: ה' שהוא אלהים: (ג) ואד
 יעלה. לענין בריתו של אדם, העלה התהום והשקה
 העננים לשורות העפר ונברא אדם, כגבל זה שנותן
 מים ואחר כך לש את העסה; אף כאן 'והשקה' ואחר
 כך 'וייצר': (ד) וייצר. שתי יצירות, יצירה לעולם
 הזה ויצירה לתחית המתים, אבל בבמה שאינה
 עומדת לדין, לא נכתב ביצירתה שני יודיין: עפר
 מן האדמה. צבר עפרו מכל האדמה מארבע רוחות,
 שכל מקום שימות שם תהא קולטתו לקבורה.
 דבר אחר: נטל עפרו ממקום שנאמר בו 'מזבח
 אדמה תעשה לי' (שמות טו:מ) – הלואי תהא לו אדמה
 כפרה ויוכל לעמד: ויפח באפיו. עשאו מן התחתונים
 ומן העליונים, גוף – מן התחתונים, ונשמה – מן
 העליונים, לפי שביום ראשון נבראו שמים וארץ;
 בשני ברא רקיע – לעליונים, בשלישי 'תראה
 היבשה' – לתחתונים; ברביעי ברא מאורות –
 לעליונים, בחמישי 'ישרצו המים' – לתחתונים;
 הזקק בששי לבראת בו בעליונים ובתחתונים,
 ואם לאו – יש קנאה במעשה בראשית,
 שיהיו אלו רבים על אלו בבריאת יום אחד:

סדר ב (א) אלה. האמורים למעלה: תולדות השמים
 והארץ בהבראם ביום עשות ה'. ללמדך שכלם נבראו
 ביום ראשון; דבר אחר: 'בהבראם' בה' בראם,
 שנאמר 'ב'יה ה' צור עולמים' (ישעיה י"ז) בשתי
 אותיות הללו של השם יצר שני עולמים ולמדך
 כאן שהעולם הזה נברא בה"א, רמז שירדו
 הרשעים למטה לראות שחת, כה"א זאת שסתומה
 מכל צדדים ופתוחה למטה לרדת דרך שם:
 (ב) טרם יהיה בארץ. כל 'טרם' שבמקרא לשון 'עד
 לא' הוא ואינו לשון 'קדם', ואינו נפעל לומר
 'הטרים' כאשר יאמר 'הקדים', וזה מוכיח, ועוד
 אחר 'כי טרם תיראון' (שמות ו:מג) – עדין לא תיראון.
 ואף זה תפרש – עדין לא היה בארץ; כשנגמרה
 בריאת העולם בששי קדם שנברא אדם: וכל עשב
 השדה טרם יצמח. עדין לא צמח, ובשלישי שכתוב
 'ותוצא הארץ' (לעיל א"ב), לא יצא, אלא על פתח
 הקרקע עמדו עד יום ששי: פי לא המטיר. ומאי
 טעמא 'לא המטיר'? לפי ש'אדם אין לעבד את
 האדמה', ואין מכיר בטובתם של גשמים, וכשבא
 אדם וידע שהם צרך לעולם, התפלל עליהם וירדו,
 וצמחו האילנות והדשאים: ה' אלהים. ה' הוא שמו,

מפתח סדרי התנ"ך הסדרים: החטא כמשבר בתוך תהליך צמיחה; הפרקים: החטא כעומד בפני עצמו
 החלוקה לפרקים מדגישה את החטאים, והיא מייחדת להם פרק נפרד כאומרת שהם עומדים בפני עצמם ואין להם
 תקנה. פרק ג בבראשית עוסק בחטא אדם הראשון. הוא פותח בפסוק והנחש היה ערום, ומסיים בפסוק ויגרוש
 את האדם. וכך פרק לד בבראשית העוסק במעשה דינה. ופרק לב בחומש שמות העוסק בחטא העגל.
 חלוקה זו מעצימה את הכישלונות ומסתירה את האפשרות לתקנם מעיני הקוראים.

גישת התורה המשתקפת בחלוקת הסדרים שונה ממנה לחלוטין. המעיין בכתובים ימצא כי לפני כל כישלון ישנם
 פסוקים העוסקים בעוצמתו הרוחנית של האדם ובאמון שה' נותן בו. לאחר הכישלון מתארת התורה את ההתמודדות עמו
 ואת הדרך לתיקון ולתשובה. המרחב הלימודי ששורטט על ידי חזל בחלוקה לסדרים מביא לידי ביטוי את התהליך
 השלם המכיל את כל החלקים הללו. סדר ב המכיל את החטא פותח בהצהרה שהאדם הוא בחיר הברואים ומסתיים
 בתיאור סיועו של הקדוש ברוך הוא לאדם לאחר החטא: ויִעַשׂ ה' אֱלֹהִים לָאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כְּתָנוֹת עוֹר וַיִּלְבָּשֵׁם.
 דוד המלך מתאר את גדלות האדם במילים וַתִּחַסְּרֵהוּ מִעֵט מֵאֱלֹהִים (תהלים א:פד מזמור ח:י). החלוקה לסדרים בתחילת
 ספר בראשית עוסקת בהרחבה בנושא זה. סדר ב פותח בכך שה' הקדים את מידת הרחמים ושיתפה למידת הדין
 בכדי שהעולם יוכל להתקיים (רש"י לעיל א:א) ושהעולם לא התחיל לפעול כל עוד לא נברא האדם: אלה תולדות
 השמים והארץ בהבראם... וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ... כי לא המטיר ה' אלהים על-הארץ ואדם אין לעבד
 את האדמה. סדר ג פותח בייחודיות האדם שרק לו יש ידיעה עצמית בטוב וברע ובחירה חופשית לבחור ביניהם:
 ויאמר ה' אלהים הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע. (על פי הרמבם במשנה תורה, ספר המדע, הלכות תשובה, פרק
 חמישי הלכה א). סדר ד המתאר את עשרת הדורות מאדם עד נוח חוזר ומדגיש בפתיחתו את גדלות האדם: ביום ברא
 אלהים אדם בדמות אלהים עשה אותו: וסדר ה פותח בצדקתו של נח: נח איש צדיק תמים היה בדרגתו.

ב

ה לִנְפֶשׁ חַיָּה: וַיֵּטֶעַ יְהוָה אֱלֹהִים גֶּן-בְּעֶדֶן מִקְדֶּם וַיֵּשֶׁם שָׁם אֶת-הָאָדָם
ו אֲשֶׁר יֵצֵר: וַיִּצְמַח יְהוָה אֱלֹהִים מִן-הָאֲדָמָה כָּל-עֵץ נֹחֵמָד לְמִרְאָה וְטוֹב
ז לְמֹאכָל וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הָגֶן וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרָע: וְנָהָר יֵצֵא מֵעֶדֶן
ח לְהַשְׁקוֹת אֶת-הָגֶן וּמִשָּׁם יֵפְרֹד וְהָיָה לְאַרְבַּעַת רְאשִׁים: שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן
ט הוּא הַסּוֹבֵב אֶת כָּל-אֶרֶץ הַחוּלָה אֲשֶׁר-שָׁם הַזֵּהָב: וְזֶהָב הָאֶרֶץ הַהוּא
י טוֹב שֵׁם הַבְּדֶלֶח וְאַבֵּן הַשֹּׁהַם: וְשֵׁם-הַנְּהָר הַשֵּׁנִי גִיחוֹן הוּא הַסּוֹבֵב אֶת
יא כָּל-אֶרֶץ כּוּשׁ: וְשֵׁם הַנְּהָר הַשְּׁלִישִׁי חֲדָקֵל הוּא הַחֲלָף קִדְמַת אֲשׁוּר
יב וְהַנְּהָר הָרְבִיעִי הוּא פָּרַת: וַיִּקַּח יְהוָה אֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם וַיַּנְחֵהוּ בְּגֶן-עֶדֶן
יג לְעִבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ: וַיֵּצֵא יְהוָה אֱלֹהִים עַל-הָאָדָם לֵאמֹר מִכָּל עֵץ-הָגֶן אָכַל
יד תֹּאכַל: וּמִעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בְיוֹם אָכַלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת
טו תָּמוּת: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לֹא-טוֹב הָיִיתָ הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה-לּוֹ עֲזָר
טז כְּנֶגְדּוֹ: וַיֵּצֵר יְהוָה אֱלֹהִים מִן-הָאֲדָמָה כָּל-חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל-עוֹף

תרגום אונקלוס

לרוח ממללא: ה ונצב יי אלהים גנתא בעדן מלקדמין ואשרי תמן ית אדם דברא: ו ואצמח יי אלהים מן ארעא כל אילן דמרגג למחזי וטב למיכל ואילן חייא במציעות גנתא ואילן דאכלי פירוהי חכמין בין טב לביש: ז ונהרא הוה נפיק מעדן לאשקאה ית גנתא ומתמן מתפרש והוי לארבעה רישי נהרין: ח ושום חד פישון הוא מקיף ית כל ארע חוילה דתמן דהבא: ט ודהבא דארעא ההיא טב תמן בדולחא ואבני בורלא: י ושום נהרא תנינא גיחוון הוא מקיף ית כל ארע כוש: יא ושום נהרא תליתאה דגלת הוא מהלף למדנחא דאתור ונהרא רביעאה הוא פרת: יב ודבר יי אלהים ית אדם ואשרייה בגנתא דעדן למפלחה ולמטרה: יג ופקיד יי אלהים על אדם למימר מכל אילן גינתא מיכל תיכול: יד ומאילן דאכלי פירוהי חכמין בין טב לביש לא תיכול מניה ארי ביומא דתיכול מניה ממת תמות: טו ואמר יי אלהים לא תקין דיחי אדם בלחודיהי אעביר ליה סמך כקבליה: טז וברא יי אלהים מן ארעא כל חית ברא וית כל עופא

פירוש רש"י

לִנְפֶשׁ חַיָּה. אף בהמה וחיה נקראו 'נפש חיה', אך זו של אדם חיה שפכלן, שנתוסף בה דעה ודבור: (ה) מִקְדֶּם. במזרחו של עדן נטע את הגן. ואם תאמר: הרי כבר נאמר 'ויברא וגו' את האדם' וגו' (לעיל א:כז)? ראייתי בפרשתא של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי משלשים ושתים מדות שהתורה נדרשת, וזו אחת מהן – "כלל שלאחריו מעשה, הוא פרטו של ראשון". 'ויברא וגו' את האדם' זהו כלל, סתם בריאתו מהיכן וסתם מעשיו. חזר ופרש: 'וייצר ה' אלהים וגו' ויצמח' לו גן עדן 'וינחהו בגן-עדן' 'ויפל עליו תרדמה', השומע סבור שהוא מעשה אחר ואינו אלא פרטו של ראשון. וכן אצל הבהמה חזר וכתב 'ויצר ה' וגו' מן-הָאֲדָמָה כָּל-חַיַּת הַשָּׂדֶה' (פסוק טז), כדי לפרש 'ויבא אל-הָאָדָם' לקרות שם, וללמד על העופות שנבראו מן הרקק: (ו) ויצמח. לענין הגן הכתוב מדבר: בתוך הגן. באמצע הגן: (ח) פִּישׁוֹן. הוא נילוס נהר מצרים ועל שם שמימיו מתברכין ועולין ומשקין את הארץ נקרא 'פישון', כמו 'ופשו פרשיו' (תרי עשר, חבקוק, יג:ח). דבר אחר: 'פישון' – שהוא מגדל פשתן, שנאמר אצל מצרים

'ובשו עבדי פשתים' (ישעיה ז:מ): (י) גִיחוֹן. שהיה הולך והומה והמיתו גדולה מאד, כמו 'וכי יגח' (שמות טז:כח) – שמנגח והולך והומה: (יא) חֲדָקֵל. שמימיו חדין וקליל: פרת. שמימיו פריץ ורביץ ומברין את האדם: כוש ואשור. עדן לא היו, וכתב המקרא על שם העתיד: קדמת אשור. למזרחה של אשור: הוא פרת. החשוב על כלם, הנזכר על שם ארץ ישראל: (יב) וַיִּקַּח. לקחו בדברים נאים ופתהו לכנס: (טו) לא טוב היות וגו'. שלא יאמרו: שתי רשויות הן: הקדוש ברוך הוא – בעליונים יחיד ואין לו זוג, וזה – בתחתונים ואין לו זוג: עזר כנגדו. זכה – 'עזר', לא זכה – 'כנגדו' להלחם: (טז) וַיֵּצֵר וגו' מן האדמה. היא יצירה היא עשיה האמורה למעלה 'ויעש אלהים את חית הארץ' וגו' (לעיל א:כח), אלא בא ופרש שהעופות נבראו מן הרקק; לפי שאמר למעלה – מן המים נבראו, וכאן אמר – מן האדמה נבראו. ועוד למדך כאן, שבשעת יצירתן מיד בו ביום הביאם אל האדם לקרות להם שם. ובדברי אגדה: יצירה זו לשון רדוי וכבוש, כמו 'כי תצור אל עיר' (דברים טז:י) – שפכשן תחת ידו של אדם:

ב

הַשָּׁמַיִם וַיָּבֹא אֶל־הָאָדָם לְרֹאוֹת מֶה־יִּקְרָא־לוֹ וְכָל־אֲשֶׁר יִקְרָא־לוֹ הָאָדָם

יִזְנֶה נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ: וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת לְכָל־הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם
וְלִכְל חַיַּת הַשָּׂדֶה וּלְאָדָם לֹא־מָצָא עֹזֶר כְּנֶגְדּוֹ: וַיִּפֹּל יְהוָה אֱלֹהִים |
יט תַּרְדֵּמָה עַל־הָאָדָם וַיִּשָּׁן וַיִּקַּח אַחַת מִצִּלְעֹתָיו וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתָּנָה: וַיִּבְּן
יְהוָה אֱלֹהִים | אֶת־הַצֶּלַע אֲשֶׁר־לָקַח מִן־הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיָּבֵאהָ אֶל־הָאָדָם:
כ וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הִפְעַם עָצָם מַעֲצָמִי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה
כא כִּי מֵאִישׁ לִקְחָהּ־זֹאת: עַל־כֵּן יַעֲזֹב־אִישׁ אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ וְדָבַק
כב בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד: וַיְהִיו שְׁנֵיהֶם עֶרְוָמִים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא
כג יִתְבָּשְׁשׁוּ: וְהִנָּחַשׁ הָיָה עֶרֶוֹם מְכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהִים
כד וַיֹּאמֶר אֶל־הָאִשָּׁה אַף כִּי־אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכָּל עֵץ הַגֶּן: וַתֹּאמֶר
כה הָאִשָּׁה אֶל־הִנָּחַשׁ מִפְּרִי עֵץ־הַגֶּן נֹאכַל: וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַגֶּן
כו אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְעֻוּ בוֹ פֶּן־תָּמָתוּן: וַיֹּאמֶר הִנָּחַשׁ

תרגום אונקלוס

דְּשִׁמְיָא וְאִתִּי לִוְת אָדָם לְמַחְזִי מֵא יִקְרִי לְהוֹן וְכָל דְּהוּה קָרִי לִיה אָדָם נִפְשָׁא חַיָּתָא הוּא שְׁמִיָּה: יִזְנֶה וַיִּקְרָא אָדָם
שְׁמֵהּ לְכָל בְּעִירָא וּלְעוֹפָא דְּשִׁמְיָא וְלִכְל חַיַּת בְּרָא וּלְאָדָם לֹא אִשְׁכַּח סִמְךָ פְּקַבְלִיָּה: יִזְנֶה וַיִּקְרָא יִזְנֶה אֱלֹהִים שִׁינְתָּא
עַל אָדָם וּדְמוּד וְנִסִּיב חָדָא מַעֲלֵעוּהִי וּמְלִי בְּשָׂרָא תַּחְתָּנָה: יט וַיִּבְנֶה יִזְנֶה אֱלֹהִים יִזְנֶה עַלְעָא דְּנִסִּיב מִן אָדָם לְאִתְתָּא
וְאִתְתָּיָה לִוְת אָדָם: כ וַיֹּאמֶר אָדָם זִמְנָא גְרָמָא מִגְרָמִי וּבִסְרָא מִבְּסָרִי לְדָא יִתְקָרִי אִתְתָּא אֲרִי מִבְּעֵלָה נִסִּיבָא
דָּא: כא עַל כֵּן יִשְׁבּוּק גְּבַר בֵּית מִשְׁכַּבִּי אֲבוּהִי וְאִמִּיהִי וְיִדְבּוּק בְּאִתְתָּיָה וְיִהוֹן לְבִסְרָא חָד: כב וְהוּוּ תְרוּיָהוֹן
עֲרִטְלָאִין אָדָם וְאִתְתָּיָה וְלֹא מִתְּכַלְמִין: כג וְחֻיָּא הוּוּ חֲכִים מְכַל חַיַּת בְּרָא דְעֵבֶד יִזְנֶה אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לְאִתְתָּא
בְּקוּשְׁטָא אָמַר יִזְנֶה לֹא תִיכְלוֹן מְכַל אִילָן גִּנְתָּא: כד וַיֹּאמֶר אִתְתָּא לְחֻיָּא מִפְּרִי אִילָן גִּנְתָּא נִיכּוּל:
כה וּמִפְּרִי אִילָנָא דְּבִמְצִיעוֹת גִּנְתָּא אָמַר יִזְנֶה לֹא תִיכְלוֹן מִנִּיהּ וְלֹא תִקְרַבּוֹן בִּיהּ דְּלִמָּא תְּמוֹתוֹן: כו וַיֹּאמֶר חֻיָּא

פירוש רש"י

וְכָל־אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה וְגו'. סְרַסְהוּ וּפְרַשְׁהוּ: כָּל 'נֶפֶשׁ חַיָּה' אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם שֵׁם –
הוּא שְׁמוֹ לְעוֹלָם: (יז–יח) וּלְאָדָם לֹא מָצָא עֹזֶר. וַיִּפֹּל
ה' אֱלֹהִים תַּרְדֵּמָה. כְּשֶׁהִבְיִאן הַבִּיָּאן לִפְנֵיו כָּל מִין
וּמִין זָכַר וְנִקְבָּה, אָמַר: לְכֻלָּם יֵשׁ בֶּן זֹוג וְלִי אֵין בֶּן
זֹוג! מִיָּד – וַיִּפֹּל: מַצְלֵעֲתִיו. מִסְטֵרִיו, כְּמוֹ 'וּלְצִלָּע
הַמִּשְׁכָּן' (שְׁמוֹת יט:כ), זֶה שְׁאֲמָרוֹ: שְׁנֵי פְרָצוּפִים
נִבְרָאוּ: וַיִּסְגֹּר. מְקוֹם הַחֲתָךְ: וַיִּשָּׁן וַיִּקַּח. שְׁלֹא יִרְאֶה
חֲתִיכַת הַבָּשָׂר שֶׁמִּמֶּנּוּ נִבְרָאת וְתַתְּכָה עָלָיו:
(יט) וַיִּבְּן. כְּבִנְיָן, רִחְבָּה מִלְמַטָּה וּקְצָרָה מִלְמַעְלָה
לְקַבֵּל אֶת הַזֶּלֶד; כְּאוֹצֵר שֶׁל חֲטִים שֶׁהוּא רָחֵב
מִלְמַטָּה וּקְצָר מִלְמַעְלָה שְׁלֹא יִכְבִּיד מִשְׁאוֹ עַל
קִירוֹתָיו: וַיִּבְּן וְגו' אֶת הַצֶּלַע וְגו' לְאִשָּׁה. לְהִיּוֹת אִשָּׁה,
כְּמוֹ 'וַיַּעַשׂ אוֹתוֹ גִּדְעוֹן לְאִפּוֹד' (שׁוֹפְטִים ו:כה) –
לְהִיּוֹת אִפּוֹד: (כ) זֹאת הִפְעַם. מִלְמַד, שֶׁבָּא אָדָם
עַל כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה וְלֹא נִתְקַרְרָה דַּעְתּוֹ בָּהֶם:
לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ וְגו'. לְשׁוֹן נוֹפֵל עַל לְשׁוֹן,
מִכָּאן שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם בְּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ: (כא) עַל כֵּן

מפתח סדרי התנ"ך

לפסוק כא: הקשר המקודש בין איש לאשתו בראש סדר ב במשלי יח-מקורך ברוך ושמח מאשת נעורך. ובבראשית ראש
סדר ז וידבר א' אל-נח לאמר: צא מן-התבה אתה ואשתך ובניך ונשי-בניך אתך: ובראש סדר יח וְהָ' פָקַד אֶת־שָׂרָה
כְּאִשָּׁה אָמַר ... ובויקרא ראש סדר ז ... אִשָּׁה כִּי תִזְרֹעַ וְיִלְדָה זָכָר ... ובראש סדר יב וְאִשָּׁה כִּי־יִזְוֹב זֹב דְּמָה יָמִים רַבִּים...

ב כז אֶל־הָאִשָּׁה לֹא־מוֹת תָּמוּתוֹן: כִּי יִדַּע אֱלֹהִים כִּי בְיוֹם אֲכַלְכֶּם מִמֶּנּוּ בראשית
 כח וּנְפַקְחוּ עֵינֵיכֶם וְהִייתֶם כְּאֱלֹהִים יִדְעִי טוֹב וְרָע: וַתֵּרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב
 הָעֵץ לְמֹאכָל וְכִי תֹאוֹה־הוּא לְעֵינַיִם וּנְחֹמֵד הָעֵץ לְהִשְׁכִּיל וַתִּקַּח מִפְּרִיו
 כט וַתֹּאכַל וַתֵּתֶן גַּם־לְאִישָׁהּ עִמָּה וַיֹּאכַל: וַתִּפְקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי
 ל עֵרֶמָם הֵם וַיִּתְּפְרוּ עַל־הָ תֹאנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חִגְרֹת: וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־קוֹל
 יְהוָה אֱלֹהִים מִתְּהִלָּךְ בְּגֶן לְרוּחַ הַיּוֹם וַיִּתְּחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְהוָה
 לא אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הַגֶּן: וַיִּקְרָא יְהוָה אֱלֹהִים אֶל־הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אֵיכָּה:
 לב, לג וַיֹּאמֶר אֶת־קִלְךָ שָׁמַעְתִּי בְּגֶן וַאֲיָרָא כִּי־עִירַם אֲנֹכִי וְאַחֲבָא: וַיֹּאמֶר מִי
 הגיד לך כי עירם אתה הַמֶּן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵבִלְתִּי אֲכַל־מִמֶּנּוּ
 לד אֲכַלְתָּ: וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הוּא נָתַתָּה־לִּי מִן־הָעֵץ
 לה וַאֲכַל: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לְאִשָּׁה מַה־זֹּאת עָשִׂית וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הִנֵּחַשׁ
 לו הִשְׁיֵאֲנִי וַאֲכַל: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים | אֶל־הַנֶּחֱשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹאת אָרוּר

תרגום אונקלוס

לֹא־תָמַת לֹא מָמַת תָּמוּתוֹן: כִּי אֲרִי גְלִי קָדָם יְיָ אֲרִי בְיוֹמָא דְתִיכְלוֹן מְנִיָּה יִתְפַּתְחוּ עֵינֵיכֶן וְתִהוֹן כְּרַבְרַבִּין חֲכָמִין
 בֵּין טַב לְבִישׁ: כֹּחַ וְחִזָּת אִתְּתָא אֲרִי טַב אִילְנָא לְמִיכַל וְאֲרִי אִסּוּ הוּא לְעֵינִין וּמְרַגַּג אִילְנָא לְאַסְתְּפֵלָא בֵּיהּ וְנִסְיַבַּת
 מֵאִבְיָהּ וְאִכְלַת וְיִהְיֵב אֶף לְבַעֲלָהּ עִמָּה וְאִכְלַ: כֹּחַ וְאַתְּפַתְחָא עֵינֵי תְרוּיָהוֹן וַיֵּדְעוּ אֲרִי עֲרִטְלָאִין אֲנוּן וְחִטִּיטּוּ לְהוֹן
 טְרַפִּי תִינִין וְעַבְדוּ לְהוֹן זְרוּזִין: ל וְשָׁמַעוּ יְת קָל מִימְרָא דִּי אֱלֹהִים מִתְּהִלָּךְ בְּגִנְתָּא לְמִנְחָ יוֹמָא וְאַטְמַר אָדָם וְאַתְתִּיָּהּ
 מִן קָדָם יְיָ אֱלֹהִים בְּגוֹ אִילָן גִּנְתָּא: לֹא וַקְרָא יְיָ אֱלֹהִים לְאָדָם וַאֲמַר לִיה אֵן אַתָּה: לֹב וַאֲמַר יְת קָל מִימְרָךְ שָׁמַעְתִּי
 בְּגִנְתָּא וְדִחִילִית אֲרִי עֲרִטְלָאִי אֲנָא וְאַטְמַרִית: לֹג וַאֲמַר מֵאֵן חוּי לָךְ אֲרִי עֲרִטְלָאִי אַתָּה הַמֶּן אִילְנָא דְפִקִּידְתָּךְ בְּדִיל
 דְּלֹא לְמִיכַל מְנִיָּה אֲכַלְתָּ: לֹד וַאֲמַר אָדָם אִתְּתָא דִּיהִבְתָּ עִמִּי הִיא יְהִיבַת לִי מִן אִילְנָא וְאִכְלִית: לֹה וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים
 לֹא־תָמַת מָא דָּא עַבְדְּתָּ וְאַמְרַת אִתְּתָא חוּיָא אֲטַעֲנִי וְאִכְלִית: לוֹ וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לְחוּיָא אֲרִי עַבְדְּתָּ דָּא לִיט

פירוש רש"י

וכבר סדרו רבותינו על מכוונם בבראשית רבה
 ובשאר מדרשות, ואני לא באתי אלא לפשוטו של
 מקרא ולאגדה המישיבת דברי המקרא דבר דבור
 על אפניו: וישמעו: מה שמעו? שמעו את קול
 הקדוש ברוך הוא שהיה מתהלך בגן: לרוח היום.
 לאותו רוח שהשמש באה לשם וזו היא מערבית,
 שלפנות ערב חמה במערב, והם סרחו בעשירית:
 (לא) איפה. יודע היה היכן הוא, אלא לפני עמו
 בדברים, שלא יהא נבהל להשיב אם יענישהו
 פתאום; וכן בקין אמר לו: 'אי הכל אחיד?' (להלן
 ג:יב), וכן בבלעם 'מי האנשים האלה עמך?' (במדבר
 יט:ח) – לפני עמם בדברים; וכן בחזקיהו
 בשלוחי מרדך בלאדן (ישעיה טו:מד): (לג) מי הגיד
 לך. מאין לך לדעת מה בושתי יש בעומד ערם: המן
 העץ. בתמיה: (לד) אשר נתתה עמדי. כאן כפר
 בטובה: (לה) השיאני. הטעני, כמו 'אל ישיא
 אתכם חזקיהו' (דברי הימים כז:כז): (לו) כי עשית
 זאת. מכאן שאין מהפכים בזכותו של מסית,
 שאלו שאלו: "למה עשית זאת?" היה לו להשיב:
 "דברי הרב ודברי התלמיד – דברי מי שומעין?":

(כז) לא מות תמותון. דחפה עד שנגעה בו, אמר
 לה: כשם שאין מיתה בנגיעה, כך אין מיתה
 באכילה: (כז) כי ידע. כל אמן שונא את בני
 אמונתו, מן העץ אכל וברא את העולם: והייתם
 כאלהים. יוצרי עולמות: (כח) ותרא האשה. ראתה
 דבריו של נחש והנאו לה והאמינתו: כי טוב העץ.
 להיות כאלהים: וכי תאוה הוא לעינים. כמו שאמר
 לה: 'ונפקחו עיניכם': ונחמד העץ להשפיל. כמו
 שאמר לה: 'ידעי טוב ורע': ותתן גם לאישה. שלא
 תמות היא ויחיה הוא וישא אחרת: גם לרבות
 בהמה וחייה: (כט) ותפקחנה וגו'. לענין החכמה דבר
 הכתוב, ולא לענין ראיה ממש, וסוף המקרא
 מוכיח: וידעו כי עירמם הם. אף הסומא יודע
 כשהוא ערום! אלא מהו 'ידעו כי עירמם הם'?
 מצוה אחת היתה בידם ונתערטלו הימנה: עלה
 תאנה. הוא העץ שאכלו ממנו, בדבר שנתקלקלו
 – בו נתקנו, אבל שאר העצים מנעום מלטל
 עליהם. ומפני מה לא נתפרסם העץ? שאין הקדוש
 ברוך הוא חפץ להונות בריה, שלא יכלימוה
 ויאמרו: זהו שלקה העולם על ידו, מדרש רבי
 נתחומא: (ל) וישמעו. יש מדרשי אגדה רבים,

ב אתה מכל־הבהמה ומכל חית השדה על־גחונך תלך ועפר תאכל בראשית
 לז כל־ימי חיך: ואיבה | אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה
 לח הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב: אֶל־האשה ט
 אמר הרבה ארבה עצבונך והרנך בעצב תלדי בנים ואל־אישך
 לט תשוקתך והוא ימשל־בך: ולאדם אמר כי שִׁמְעָתָּ י
 לקול אשתך ותאכל מן־העץ אשר צויתך לאמר לא תאכל ממנו
 מ ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חיך: וקוץ ודרדר
 מא תצמיח לך ואכלת את־עשב השדה: בזעת אפריך תאכל לחם עד שובך
 מב אֶל־האדמה כי ממנה לקחת כִּי־עפר אתה ואל־עפר תשוב: ויקרא
 מג האדם שם אשתו חוה כי הוא היתה אם כל־חי: ויעשׂ יהוה אלהים
 לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם:

תרגום אונקלוס

את מכל בעיירא ומכל חית ברך על מעך תיזיל ועפרא תיכול כל יומי חיך: לז ודבכו אשוי בינך ובין אתתא
 ובין בנך ובין בנהא הוא יהי דכיר מא דעבדת ליה מלקדמין ואת תהי נטר ליה לסופא: לח לאתתא אמר אסגאה
 אסגי צערכי ועדוייכי בצער תלידין בנין ולות בעליך תהי תיאובתך והוא ישלוט בך: לט ולאדם אמר ארי
 קבילתא למימר אתתך ואכלת מן אילנא דפקידתך למימר לא תיכול מניה ליטא ארעא בדילך בעמל תיכלנה
 כל יומי חיך: מ וכובין ואטדין תצמח לך ותיכול ית עסבא דחקלא: מא בזיעתא דאפך תיכול לחמא עד דתתב
 לארעא דמנה אתברייתא ארי עפרא את ולעפרא תשוב: מב וקרא אדם שום אתתיה חוה ארי היא הות אמא דכל
 בני אנשא: מג ועבר יי אלהים לאדם ולאתתיה לבושין דיקר על משך בסרהון ואלבישנו:

פירוש רש"י

מכל הבהמה ומכל חית השדה. אם מבהמה נתקלל, מחיה לא כל שכן? העמידו רבותינו מדרש זה במסכת בכורות (דף ה.) ללמד שימי עבדו של נחש שבע שנים: על גחונך תלך. רגלים היו לו ונקצו: (לז) ואיבה אשית. אתה לא נתכוננת אלא שימות אדם כשיאכל הוא תחלה ותשא את חוה; ולא באת לדבר אל חוה תחלה אלא לפי שהנשים קלות להתפתות ויודעות לפתות את בעליהן – לפיכך 'ואיבה אשית': ישופך. יכתתך, כמו 'ואכת אתו' (דברים ח:כא), ותרגומו 'ושפית יתיה': ואתה תשופנו עקב. לא יהא לך קומה, ותשכנו בעקבו ואף משם תמיתנו. ולשון 'תשופנו' כמו 'נשף בהם' (ישעיה טז:כד), כשהנחש בא לנשף הוא נושף כמין שריקה, ולפי שהלשון נופל על הלשון כתב לשון נשיפה בשניהם: (לח) עצבונך. זה צער גדול בנים: והרנך. זה צער העבור: בעצב תלדי בנים. זה צער הלדה: ואל אישך תשוקתך. לתשמיש, ואף על פי כן אין לך מצח לתבעו בפה, אלא 'הוא ימשל בך', הכל ממנו ולא ממך: תשוקתך. תאותך, כמו 'ונפשו שוקקה' (ישעיה יא:לח): (לט) ארורה האדמה בעבורך. מעלה לך דברים ארורים, כגון זבובים ופרעושים ונמלים. משל ליוצא לתרבות רעה והבריות מקללות שדים שינק מהם: (מ) וקוץ ודרדר תצמיח לך. הארץ;

כשתזרענה מיני זרעים, תצמיח קוץ ודרדר, קונדס ועפביות; והן נאכלין על ידי תקוץ: ואכלת את עשב השדה. ומה קללה היא זו? והלא בברכה נאמר לו (לעיל א:כט) 'הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע' וגו'! אלא מה אמר כאן בראש הענין – 'ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה' ואחר העצבון – 'וקוץ ודרדר תצמיח לך'; כשתזרענה קטניות או ירקות גנה – היא תצמיח לך קוצים ודרדרים ושאר עשבי שדה, ועל כרחך תאכלם: (מא) בזעת אפריך. לאחר שתטרח בו הרבה: (מב) ויקרא האדם חזר הכתוב לענינו הראשון 'ויקרא האדם שמות' (לעיל ב:יז); ולא הפסיק אלא ללמדך שעל ידי קריאת שמות נזדווגה לו חוה, כמו שכתוב 'ולאדם לא מצא עזר כנגדו' – לפיכך 'ויפל תרדמה'; ועל ידי שכתב 'ויהיו שניהם ערומים', סמך לו פרשת הנחש, להודיעך שמתוך שראה אותם ערומים וראה אותם עסוקים בתשמיש נתאוה לה, ובא עליה [ויג עליהם] במחשבה ובמרמה: חוה. נופל על לשון חיה שמחיה את ולדותיה; כאשר תאמר 'מה הוה לאדם' (קהלת א:מ) – בלשון היה: (מג) כתנות עור. יש דברי אגדה אומרים: חלקים כצפרן היו מדבקים על עורן. ויש אומרים: דבר הבא מן העור, כגון צמר הארנבים, שהוא רך וחס, ועשה להם כתנות ממנו:

א וַיֹּאמֶר | יְהוָה אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאֶחָד מִמֶּנּוּ לְדַעַת טוֹב וָרָע | וְעַתָּה | יֵאָרְבִּיעִי ה' ג

ב פֶּן־יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וַחֲיוֹ לְעֹלָם: וַיִּשְׁלַחְהוּ יְהוָה ב ראשית

ג אֱלֹהִים מִגֶּן־עֵדֶן לַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לָקַח מִשָּׁם: וַיַּגִּישׁ אֶת־הָאָדָם ג

וַיִּשְׁכֹּן מִקֶּדֶם לְגֶן־עֵדֶן אֶת־הַכְּרִבִּים וְאֵת לֶהֱטֹחַ הַחֶרֶב הַמַּתְהַפֶּכֶת לְשֹׁמֵר ג

ד אֶת־דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים: וְהָאָדָם יָדַע אֶת־חַוָּה אִשְׁתּוֹ יֵב ו

ה וַתֵּהָרֵ וַתֵּלֶד אֶת־קַיִן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי אִישׁ אֶת־יְהוָה: וַתִּסָּף לָלֶדֶת אֶת־ ה

ו אָחִיו אֶת־הָבֶל וַיְהִי־הֶבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה: וַיְהִי מִקֵּץ ו

ז יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַיהוָה: וְהָבֶל הֵבִיא גַם־הוּא ז

ח מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמִחֲלִבְהֶן וַיִּשַׁע יְהוָה אֶל־הָבֶל וְאֶל־מִנְחָתוֹ: וְאֶל־קַיִן ח

ט וְאֶל־מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה וַיִּחַר לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קַיִן ט

י לָמָּה חָרָה לָךְ וְלָמָּה נָפְלוּ פָנֶיךָ: הֲלוֹא אִם־תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תֵיטִיב י

יא לִפְתָּח חַטָּאת רֹבֵץ וְאֵלֶיךָ תִּשְׁוֹקֶתוּ וְאַתָּה תִּמְשָׁל־בּוֹ: וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־ יא

יב הָבֶל אָחִיו וַיְהִי בְהִיּוֹתָם בִּשְׂדֵה וַיַּקֵּם קַיִן אֶל־הָבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ: וַיֹּאמֶר יב

יג יְהוָה אֶל־קַיִן אֵי הָבֶל אָחֶיךָ וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי: וַיֹּאמֶר יג

תרגום אונקלוס

א וַיֹּאמֶר יְיָ אֱלֹהִים הֵא אָדָם הוּא יְחִידָאִי בְּעֵלְמָא מִנִּיהּ לְמַדַּע טָב וְרַע וְכַעַן דְּלִמָּא יוֹשִׁיט יְדֵיהּ וַיִּסַּב אָף מֵאִילָן חַיִּיָּא וַיִּיכֹל וַיִּיחִי לְעֹלָם: ב וַיִּשְׁלַחְהוּ יְיָ אֱלֹהִים מִגֶּן־עֵדֶן לְמַפְלַח בְּאַרְעָא דְּאַתְבָּרִי מִתְמָן: ג וַתִּרְיֹךְ יֵת אָדָם וְאִשְׁרֵי מִלְּקַדְמִין לְגִנְתָּא דְּעֵדֶן יֵת כְּרוּכִיָּא וַיֵּת שֶׁנֶּן חֶרֶבָא דְּמַתְהַפְכָּא לְמִטְרָא יֵת אֹרֶחַ אֵילָן חַיִּיָּא: ד וְאָדָם יָדַע יֵת חַוָּה אִתְתִּיהּ וְעַדִּיָּאִת וַיִּלְדִּת יֵת קַיִן וְאַמְרַת קִנִּיתִי גִבְרָא מִן קָדָם יְיָ: ה וְאֹסִיפִת לְמִילֵּד יֵת אָחִיוִּי יֵת הָבֶל וַיְהוּה הָבֶל רֹעִי עֲנָא וְקַיִן הוּא פִּלַּח בְּאַרְעָא: ו וַיְהוּה מִסּוּף יוֹמִין וַיֵּתִי קַיִן מֵאֲבָא דְּאַרְעָא קוֹרְבָּנָא קָדָם יְיָ: ז וְהָבֶל אֵתִי אָף הוּא מִבְּכִירִי עֲנִיָּה וּמִשְׁמִינִיהוֹן וְהוּת רֹעִיָּא מִן קָדָם יְיָ בְּהָבֶל וּבְקוֹרְבָּנִיהּ: ח וּבְקַיִן וּבְקוֹרְבָּנִיהּ לֹא הוּת רֹעִיָּא וְתִקִּיף לְקַיִן לְחַדָּא וְאַתְכַּבִּישׁוּ אִפּוּהִי: ט וַיֹּאמֶר יְיָ לְקַיִן לָמָּא תִּקִּיף לָךְ וְלָמָּא אִתְכַּבִּישׁוּ אִפּוּךָ: י הֲלֹא אִם תֵּיטִיב עוֹבֵדְךָ יִשְׁתַּבֵּיךָ לָךְ וְאִם לֹא תֵיטִיב עוֹבֵדְךָ לְיוֹם דִּינָא חֲטָאָךְ נִטְרִי עֲתִיד לְאַתְפָּרְעָא מִנָּךְ אִם לֹא תִתּוּב וְאִם תִּתּוּב יִשְׁתַּבֵּיךָ לָךְ: יא וַיֹּאמֶר קַיִן לְהָבֶל אָחִיוִּי וַיְהוּה בְּמַהוּיָּהוֹן בְּחֻקְלָא וְקָם קַיִן עַל הָבֶל אָחִיוִּי וְקָטְלִיהּ: יב וַיֹּאמֶר יְיָ לְקַיִן אֵן הָבֶל אָחֶיךָ וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְנָא הֲנִטְרָא אָחִי אָנָּא: יג וַיֹּאמֶר פִּירוּשׁ רִשִּׁי

שְׁתִּאוּמָה נולדה עם קַיִן, ועם הָבֶל נולדו שְׁתִּים, לְכָךְ נֹאמֶר 'וַתִּסָּף': (ה) רֹעֵה צֹאן. לְפִי שְׁנַתְקַלְלָה הָאֲדָמָה, פָּרַשׁ לוֹ מִעֲבֹדָתָהּ: (ו) מִפְּרִי הָאֲדָמָה. מִן הַגֶּרֶע, וַיֵּשׁ אֲגָדָה שְׁאוּמְרַת: זֶרַע פִּשְׁתֵּן הָיָה: (ז) וַיִּשַׁע. וַיִּפֹּן; וְכֵן 'וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה' לֹא פָנָה, וְכֵן 'וְאֶל יִשְׁעוֹ' (שְׁמוֹת ג:כג) – אֵל יָפְנוּ, וְכֵן 'שָׁעָה מִעֲלִיו' (אִיּוֹב ג:א) – פָּנָה מִעֲלִיו: וַיִּשַׁע. יָרְדָה אִשׁ וְלַחֲכָה מִנְחָתוֹ: (י) הֲלוֹא אִם תֵּיטִיב. כְּתַרְגוּמוֹ פִּירוּשׁוֹ: לִפְתָּח חַטָּאת רֹבֵץ. לִפְתָּח קִבְרָךְ חֲטָאָךְ שְׁמוֹר: וְאֵלֶיךָ תִּשְׁוֹקֶתוּ. שֶׁל חַטָּאת; הוּא יִצֵּר הָרָע, תְּמִיד שׁוֹקֵק וּמִתְאַוֶּה לְהִכְשִׁילָךְ: וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ. אִם תִּרְצֶה תִּתְגַּבֵּר עָלָיו: (יא) וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל הָבֶל. נִכְנַס עִמּוֹ בְּדַבְרֵי רִיב וּמִצָּה לְהִתְגַּלֵּל עָלָיו לְהַרְגּוֹ. וַיֵּשׁ בָּזָה מִדְּרָשִׁי אֲגָדָה, אִךְ זֶה יִשׁוּבוֹ שֶׁל מִקְרָא: (יב) אֵי הָבֶל אָחֶיךָ. לְהַכְנִס עִמּוֹ בְּדַבְרֵי נַחַת, אוֹלִי יִשׁוּב וַיֹּאמֶר: "אֲנִי הִרְגֵּיתִי וְחֲטָאתִי לָךְ": לֹא יָדַעְתִּי. נַעֲשֶׂה כְּגֹנֵב דַּעַת הָעֲלִיוֹנָה: הַשֹּׁמֵר אָחִי. לְשׁוֹן תְּמָה הוּא, וְכֵן כֹּל ה"א הַנִּקְוָה בְּחֻטָּף פִּתְחָ:

סדר ג (א) הָיָה כְּאֶחָד מִמֶּנּוּ. הָרִי הוּא יְחִיד בְּתַחְתּוֹנִים, כְּמוֹ שְׁאֵנִי יְחִיד בְּעֲלִיוֹנִים, וּמָה הִיא יְחִידָתוֹ? 'לְדַעַת טוֹב וָרָע' – מָה שְׁאֵין כֵּן בְּבִהְמָה וּבְחַיָּה: וְעַתָּה פֶּן יִשְׁלַח יָדוֹ וְיִגַּח. וּמִשְׁיַחֲיָה לְעוֹלָם הָרִי הוּא קָרוֹב לְהַטְעוֹת הַבְּרִיּוֹת אַחֲרָיו וְלֹאמֶר: "אָף הוּא אֱלֹהִים". וַיֵּשׁ מִדְּרָשִׁי אֲגָדָה אֲבֵל אֵין מִיִּשְׁבִּין עַל פְּשׁוּטוֹ: (ג) מִקֶּדֶם לְגֶן עֵדֶן. בְּמִזְרָחוֹ שֶׁל גֶּן עֵדֶן, חוּץ לְגֶן: אֶת הַכְּרִבִּים. מִלֵּאכִי חֲבָלָה: הַחֶרֶב הַמַּתְהַפֶּכֶת. וְלָהּ לֶהֱטֹא לְאִים עָלָיו מִלְכָּנִס עוֹד לְגֶן. תְּרַגּוּם לְהֵט 'שֶׁנֶּן', וְהוּא כְּמוֹ: שֶׁלֶף שֶׁנֶּנָּא וּבִלְשׁוֹן לְעוֹ לְמִ"א, וּמִדְּרָשִׁי אֲגָדָה יֵשׁ, וְאֵנִי אֵינִי בָּא אֶלָּא לְפִשׁוּטוֹ: (ד) וְהָאָדָם יָדַע. כְּבָר קָדָם הָעֲנִין שֶׁל מַעֲלָה, קָדָם שְׁחָטָא וְנִטְרַד מִגֶּן עֵדֶן, וְכֵן הִתְרִיין וְהִלְדָּה. שְׁאֵם כְּתִב 'וַיָּדַע אָדָם' נִשְׁמַע שֶׁלְאַחַר שֶׁנִּטְרַד הָיָה לוֹ בְּנִים: קַיִן. עַל שֵׁם 'קִנִּיתִי': אֵת ה'. כְּמוֹ 'עִם ה': כְּשֶׁבָּרָא אוֹתִי וְאֵת אִישִׁי – הוּא לְבָדוֹ בְּרָאנוּ, אֲבֵל בָּזָה שְׁתַּפִּים אָנוּ עִמּוֹ: אֵת קַיִן וְיִגַּח אֵת אָחִיו אֵת הָבֶל. שְׁלֹשׁ אֲתִים רַבּוּיִים הֵם, מִלְּמַד,

יֵד מֶה עֲשִׂיתָ קוֹל דְּמִי אַחִיד צַעֲקִים אֵלַי מִן־הָאָדָמָה: וְעַתָּה אֲרוּר אַתָּה בְּרֵאשִׁית
טו מִן־הָאָדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת־פִּיהָ לִקְחַת אֶת־דְּמִי אַחִיד מִיָּדְךָ: כִּי תַעֲבֹד
טז אֶת־הָאָדָמָה לֹא־תִסָּף תֵּת־כֹּחָהּ לָךְ נָע וָנָד תִּהְיֶה בָאָרֶץ: וַיֹּאמֶר קִין
יז אֶל־יְהוָה גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא: הֵן גִּרַּשְׁתָּ אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאָדָמָה
יח וּמִפְּנֵיךְ אֶסְתָּר וְהִיטִיתִי נָע וָנָד בָּאָרֶץ וְהָיָה כָל־מִצְאֵי יְהִרְגָנִי: וַיֹּאמֶר לוֹ
יט יְהוָה לֵכֵן כָּל־הֶרֶג קִין שְׁבַע־עֲתִים יִקָּם וַיֵּשֶׁם יְהוָה לְקִין אוֹת לְבִלְתִּי
כ הַכּוֹת־אֹתוֹ כָּל־מִצְאוֹ: וַיֵּצֵא קִין מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב בָּאָרֶץ־נֹד קִדְמַת־
כ עֵדֶן: וַיֵּדַע קִין אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתֵּהָר וַתֵּלֶד אֶת־חֲנוּךְ וַיְהִי בְנָה עֵיר וַיִּקְרָא
כא שֵׁם הָעֵיר כְּשֵׁם בְּנוֹ חֲנוּךְ: וַיּוֹלֵד לְחֲנוּךְ אֶת־עֵיזָד וְעֵיזָד יָלַד אֶת־
כב מַחֲוִיאֵל וּמַחֲוִיאֵל יָלַד אֶת־מֶתוֹשָׁאֵל וּמֶתוֹשָׁאֵל יָלַד אֶת־לָמֶךְ: וַיִּקַּח־לוֹ

חמישי

תרגום אונקלוס

מֵא עֲבֹדְתָא קֵל דִּם זֶרַעִין דַּעֲתִידִין לְמַפֵּק מִן אַחוּד קִבְּלָן קְדָמִי מִן אֶרְעָא: יֵד וְכַעַן לִיט אַתְּ מִן אֶרְעָא דַּפְתַּחַת יֵת פּוּמָה
וְקַבִּילַת יֵת דְּמָא דְאַחוּד מִן יָדְךָ: טו אַרִי תַפְלַח בְּאֶרְעָא לֹא תוֹסֵף לְמַתֵּן חִילָה לָךְ מְטַלְטֵל וְגַלִּי תְהִי בְּאֶרְעָא: טז וַאֲמַר קִין
קִדְם יֵי סְגִי חוֹבִי מִלְּמַשְׁבָּק: יז הָא תְרִיכְתָא יֵתִי יוֹמָא דִּין מֵעַל אֶפִי אֶרְעָא וּמִן קְדָמְךָ לִיט אֶפְשָׁר לֹא־טִמְרָא וְאִיהִי מְטַלְטֵל
וְגַלִּי בְּאֶרְעָא וְיִהִי כָל דִּישְׁכַּחְנִי יִקְטֹלֵנִי: יח וַאֲמַר לִיהָ יֵי לֵכֵן כָּל קְטוּלִיָּא קִין לְשִׁבְעָה דְרִין יִתְפָּרַע מִנִּיהָ וְשׁוּי יֵי לְקִין
אַתָּא בְּדִיל דְּלֹא לְמַקְטֵל יִתִּיהָ כָּל דִּישְׁכַּחְנִיהָ: יט וּנְפַק קִין מִן קִדְם יֵי וַיִּתֵּיב בְּאֶרְעָא גְּלִי וּמְטַלְטֵל דִּהּוּת עֲבִידָא עֲלוּהִי
מִלְּקִדְמִין כְּגַתָּא דַּעֲדָן: כ וַיֵּדַע קִין יֵת אֲתַתִּיהָ וְעַדִּיָּתָא וַיִּלְדַּת יֵת חֲנוּךְ וְהוּהָ בְנִי קִרְתָּא וְקִרְתָּא שְׁמָה דְּקִרְתָּא כְּשׁוּם בְּרִיהָ
חֲנוּךְ: כֹּא וַאֲתַמִּילִיד לְחֲנוּךְ יֵת עֵיזָד וְעֵיזָד אֹלִיד יֵת מַחֲוִיאֵל וּמַחֲוִיאֵל אֹלִיד יֵת מֶתוֹשָׁאֵל וּמֶתוֹשָׁאֵל אֹלִיד יֵת לָמֶךְ:

פירוש רש"י

בְּמִצְחוֹ [וַיֵּג כָּל מִצְאֵי יְהִרְגָנִי הַבְּהֵמוֹת וְהַחַיּוֹת,
אֲבָל בְּנֵי אָדָם עַדִּין לֹא הָיוּ שִׁיִּירָא מֵהֶם, רַק
אֲבִיו וְאִמּוֹ, וּמֵהֶם לֹא הָיָה יָרָא שִׁיִּהְרֹגוּהוּ, אֲלֵא
אָמַר: עַד עַכְשָׁיו הָיָה פַּחַדִּי עַל כָּל הַחַיּוֹת,
כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב 'וּמִזְרָאֲכֶם וְגו'' (להלן י:), וְעַכְשָׁיו
בְּשִׁבִיל עוֹן זֶה לֹא יִירָאוּ מִמֶּנִּי הַחַיּוֹת וְיִהְרֹגוּנִי,
מִיָּד 'וַיֵּשֶׁם ה' לְקִין אוֹת' הַחֲזִיר מוֹרָאוֹ עַל הַכָּל:
(יט) וַיֵּצֵא קִין. יֵצֵא בְּהִכְנָעָה כְּגוֹנֵב דַּעַת הַעֲלִיזָה:
בְּאָרֶץ נֹד. בְּאָרֶץ שֶׁכָּל הַגּוֹלִים נָדִים שָׁם:
קִדְמַת עֵדֶן. שָׁם גָּלָה אֲבִיו כְּשֶׁגֹּרֶשׁ מִגֵּן עֵדֶן,
שְׁנָאֲמַר 'וַיִּשְׁכֵּן מִקְדָּם לְגֵן עֵדֶן' (לעיל ג:), לְשֹׁמֵר אֶת
שְׁמִירַת דֶּרֶךְ מִבּוֹא הַגֵּן; שֵׁשׁ לְלַמֵּד שֶׁהָיָה אָדָם
שָׁם; וּמִצְיָנוּ שְׂרוּחַ מִזְרָחִית קוֹלְטָת בְּכָל מְקוֹם אֶת
הַרוּחָצִים, שְׁנָאֲמַר 'אִזּוּ יְבִדִּיל מִשָּׁה וְגו'' מִזְרָחָה
שְׁמֶשׁ (דְּבָרִים ה:א). דְּבָר אַחֵר: 'בְּאָרֶץ נֹד' כָּל מְקוֹם
שֶׁהוֹלֵךְ הֵיטֵהָ הָאָרֶץ מִזְדַּעְזָעַת תַּחְתָּיו וְהַבְּרִיּוֹת
אוֹמְרִים: "סוּרוּ מֵעָלָיו, זֶהוּ שֶׁהָרֵג אֶת אַחִיו!":
(כ) וְהִי. קִין בְּנֵה עֵיר, וַיִּקְרָא שֵׁם הָעֵיר לְזִכֵּר בְּנוֹ
חֲנוּךְ: (כֹּא) וְעֵיזָד יָלַד. יֵשׁ מְקוֹם שֶׁהוּא אוֹמֵר בְּזִכֵּר
'הוֹלִיד' וַיֵּשׁ מְקוֹם שֶׁהוּא אוֹמֵר 'יָלַד'. שֶׁהִלְדָּה
מִשְׁמֶשֶׁת שְׁתֵּי לְשׁוֹנוֹת: לִידַת הָאִשָּׁה נִשְׁטָרָא בְּלַעַז,
וְזִרְיַעַת תּוֹלְדוֹת הָאִישׁ אֵינִינְדִּירִי בְּלַעַז. כְּשֶׁהוּא
אוֹמֵר 'הוֹלִיד' בְּלִשׁוֹן הַפְּעִיל, מְדַבֵּר בְּלִידַת הָאִשָּׁה
– פְּלוּנִי הוֹלִיד אֶת אִשְׁתּוֹ בֵּן אוֹ בֵּת. כְּשֶׁהוּא
אוֹמֵר 'יָלַד' מְדַבֵּר בְּזִרְיַעַת הָאִישׁ: (כֹּב) וַיִּקַּח לוֹ

(יג) דְּמִי אַחִיד. דָּמוֹ וְדָם זֶרַעִיוֹתָיו. דְּבָר
אַחֵר: שֶׁעָשָׂה בּוֹ פְּצָעִים הִרְבָּה, שֶׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ
מֵהֵיכָן נִפְשׁוֹ יוֹצֵאָה: (יֵד) מִן הָאָדָמָה. יוֹתֵר מִמָּה
שֶׁנִּתְקַלְלָה הִיא כְּבָר בַּעֲוֹנָהּ, וְגַם בְּזוֹ הוֹסִיפָה
לְחַטֹּא: אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת פִּיהָ לִקְחַת אֶת דְּמִי אַחִיד וְגו'.
וְהִנֵּנִי מוֹסִיף לָהּ קִלְלָה אַחֲלָךְ 'לֹא תִסָּף תֵּת כֹּחָהּ':
(טו) נָע וָנָד. אֵין לָךְ רִשּׁוּת לְדוֹר בְּמִקְוִים אַחֵד:
(טז) גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא. בְּתַמְיָה: אֵתָה טוֹעֵן עֲלִיּוֹנִים
וְתַחְתּוֹנִים וְעוֹנִי אִי אֶפְשָׁר לְטַעֵן? (יח) לֵכֵן כָּל הֶרֶג
קִין. זֶה אַחֵד מִן הַמִּקְרָאוֹת שֶׁקָּצְרוּ דְּבָרֵיהֶם וּרְמִזּוּ
וְלֹא פִּרְשׁוּ, 'לֵכֵן כָּל הֶרֶג קִין' לְשׁוֹן גְּעָרָה: כֹּה יַעֲשֶׂה
לוֹ, כִּךְ וְכך עֲנֶשׁוּ, וְלֹא פִּרְשׁ עֲנֶשׁוּ: שְׁבַע־עֲתִים יִקָּם.
אֵינִי רוֹצֵה לְהַנָּקֶם מִקֵּין עַכְשָׁיו, לְסוּף שְׁבַע־דּוֹרוֹת
אֲנִי נוֹקֵם נִקְמָתִי מִמֶּנּוּ, שֶׁיַּעֲמִד לְמָד מִבְּנֵי בְנָיו
וְיִהְרֹגוּהוּ; וְסוּף הַמִּקְרָא שְׁאֲמַר 'שְׁבַע־עֲתִים יִקָּם', וְהִיא
נִקְמַת הַכָּל מִקֵּין, לְמַדְנֹה שֶׁתַּחֲלַת הַמִּקְרָא לְשׁוֹן
גְּעָרָה הִיא שֶׁלֹּא תִהְיֶה בְּרִיהַ מְזִיקָתוֹ; וְכִיּוֹצֵא בּוֹ
'וַיֹּאמֶר דּוֹד וְגו' כָּל מִכָּה יִבְסִי וַיִּגַּע בַּצָּנוּר' (שְׁמוּאֵל
כב:לט) וְלֹא פִּרְשׁ מָה יַעֲשֶׂה לוֹ, אֲבָל דְּבָר הַכָּתוּב
בְּרִמְזוֹ, 'כָּל מִכָּה יִבְסִי וַיִּגַּע בַּצָּנוּר' וַיִּקְרַב אֶל
הַשַּׁעַר וַיִּכְבְּשֶׁנּוּ, 'וְאֵת הָעוֹרִים' וְגו' וְגַם אוֹתָם יָכָה
עַל אֲשֶׁר אָמְרוּ הָעוֹר וְהַפֶּסֶח 'לֹא יָבֹא דּוֹד' אֶל תּוֹךְ
הַבֵּית, הַמִּכָּה אֶת אֵלּוֹ אֲנִי אֶעֱשֶׂנּוּ רֹאשׁ וְשָׂר. כָּאֵן
קָצַר דְּבָרָיו, וּבְדִבְרֵי הַיָּמִים (ד:סה) פִּרְשׁ יְהוָה לְרֹאשׁ
וּלְשָׂר: וַיֵּשֶׁם ה' לְקִין אוֹת. חֲקַק לוֹ אוֹת מִשְׁמוֹ

ג כג לַמֶּךָ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם הָאֶחָת עֵדָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית צִלָּה: וּתְלֹד עֵדָה אֶת־יִבְלָה
 כד הוּא הָיָה אָבִי יֵשֶׁב אָהֶל וּמִקְנָהּ: וְשֵׁם אָחִיו יוֹבֵל הוּא הָיָה אָבִי כָל־תַּפֵּשׁ
 כה כְּנֹר וְעֹגֶב: וְצִלָּה גַם־הוּא יִלְדָה אֶת־תּוֹבֵל קִין לִטֵּשׁ כָּל־חֲרָשׁ נַחֲשֶׁת
 כו וּבְרָזָל וְאַחֹת תּוֹבֵל־קִין נַעֲמָה: וַיֹּאמֶר לַמֶּךָ לְנָשָׁיו עֵדָה וְצִלָּה שְׁמַעַן
 כז קוֹלִי נָשִׁי לַמֶּךָ הָאֲזִנָּה אִמְרָתִי כִּי אִישׁ הָרַגְתִּי לִפְצָעִי וַיֵּלֶד לְחִבְרָתִי: כִּי
 כח שְׁבַע־תַּיִם יָקַם־קִין וּלְמֶךָ שְׁבַע־שָׁנָה: וַיֵּדַע אָדָם עוֹד אֶת־אִשְׁתּוֹ

תרגום אונקלוס

כב ונסכיב ליה למה תרתין נשין שום חדא עדה ושום תנייטא צלה: כג וילידת עדה ית יבל הוא הוה רבהון דיתבי משכנין ומרי בעיר: כד ושום אחוהי יובל הוא הוה רבהון דכל דמנגן על פום נבלא ידעי זמר פנרא ואבובא: כה וצלה אף היא ילידת ית תובל קין הוא הוה רבהון דכל דידעי עבדת נחשא וברזלא ואחתיה תובל קין נעמה: כו ואמר למך למך לנשוהי עדה וצלה שמעא קלי נשי למך אציטא למימרי לא גוברא קטילית דבדיליה אנא סביל חובין לממת ואף לא עולימא חבילית דבדיליה שתיצי זרעי: כז ארי שבעה דרין אתליאו לקין הלא ללמך בריה שבעין ושבעה: כח וידע אדם עוד את אשתו

פירוש רש"י

ונדמה לו כחיה, ואמר לאביו למשך בקשת, והרגו, וכיון שידע שהוא קין זקנו, הכה כף אל כף וספק את בנו ביניהם והרגו; והיו נשיו פורשות ממנו והוא מפסין: 'שמען קולי' להשמע לי לתשמיש, וכי 'איש' אשר 'הרגתי' - לפצעי הוא נהרג? וכי אני פצעתי מזיד שיהא הפצע קרוי על שמי? 'וילד' אשר הרגתי - 'לחברתי' נהרג? כלומר, על ידי חבורתי? בתמיה, והלא שוגג אני ולא מזיד! לא זהו פצעי ולא זהו חבורתי! 'פצע' מכת חרב או חץ מקדור"ה בלעז: (כז) כי שבעתים יקם קין. קין שהרג מזיד נתלה לו עד שבעה דורות, אני שהרגתי שוגג לא כל שכן שיתלה לי שביעיות הרבה? שבעים ושבעה. לשון רבוי שביעיות אחז לו, כך דרש רבי תנחומא; ומדרש בראשית רבה: לא הרג למך כלום, ונשיו פורשות ממנו משקימו פריה ורביה, לפי שנגזרה גזרה לכלות זרעו של קין לאחר שבעה דורות, אמרו: מה אנו יולדות לבהלה, למחר המבול בא ושוטף את הכל! והוא אומר להן: וכי 'איש' הרגתי לפצעי? וכי אני הרגתי את הכל שהיה איש בקומה וילד בשנים שיהא זרעי כלה באותו עון? ומה קין שהרג נתלה לו שבעה דורות, אני שלא הרגתי לא כל שכן שיתלו לי שביעיות הרבה! וזהו קל וחמר של שטות, אם כן אין הקדוש ברוך הוא גובה את חובו ומקים את דברו: (כח) וידע אדם וגו'. בא לו למך אצל אדם הראשון וקבל על נשיו, אמר להם: וכי עליכם לדקדק על גזרתו של מקום? אתם עשו מצותכם והוא יעשה את שלו. אמרו לו: קשוט עצמך תחלה! והלא פרשת מאשתך זה מאה ושלושים שנה משנקנסה מיתא על ידך. מיד 'ידע אדם' וגו', ומהו 'עוד'? ללמד שנתוספה לו תאוה על תאוה, בבראשית רבה:

למך. לא היה לו לפרש כל זה, אלא ללמדנו מסוף הענין שקיים הקדוש ברוך הוא הבטחתו שאמר 'שבעתים יקם קין'; עמד למך לאחר שהוליד בנים ועשה דור שביעי והרג את קין, זהו שאמר 'כי איש הרגתי לפצעי' וגו' (פסוק כז): שתי נשים. כך היה דרכן של דור המבול, אחת לפריה ורביה ואחת לתשמיש. זו שהיא לתשמיש - משקה כוס של עקרון כדי שתעקר, ומקשטת ככלה ומאכילה מעדנים, וחברתה - נזופה ואכלה כאלמנה. וזהו שפרש איוב 'רעה עקרה לא תלד ואלמנה לא ייטיב' (איוב ה:לט) כמו שמפרש באגדת חלק. עדה היא של פריה ורביה, על שם שמגנה עליו ומוסרת מאצלו, 'עדה' תרגום של סורה: צלה. היא של תשמיש, על שם שיושבת תמיד בצלו. דברי אגדה הם בבראשית רבה: (כג) אבי ישב אהל ומקנה. הוא היה הראשון לרועי בהמות במדברות. ויושב אהלים, חדש כאן וחדש כאן, בשביל מרעה צאנו, וכשכלה המרעה במקום זה, הולך ותוקע אהליו במקום אחר; ומדרש אגדה: בונה בתים לעבודה זרה, כמה דאת אמר: 'סמל הקנאה המקנה' (יחזקאל י:א), וכן אחיו 'תפש כנור ועוגב' לומר לעבודה זרה: (כה) תובל קין. תובל אפגותו של קין, 'תובל' לשון תבלין: תבל והתקין אפגותו של קין לעשות כלי זין לרוצחים: לטש כל חרש נחשת וברזל. מחדד אפגות נחשת וברזל, כמו 'ילטוש עיניו לי' (איוב ג:קכא). 'חרש' אינו לשון פעל, אלא לשון פועל, שהרי נקוד קמץ קטן (צירה) וטעמו למטה, כלומר, מחדד ומצחצח כל כלי אפגות נחשת וברזל: נעמה. היא אשתו של נח: (כו) שמען קולי. שהיו נשיו פורשות ממנו מתשמיש, לפי שהרג את קין ואת תובל קין בנו, שהיה למך סומא ותובל קין מושכו, וראה את קין

ההפטר (ביחזקאל י:א-יג) בעדן גן-א' הייתי... גבה לבד... חללת מקדשיך... בקבצי את-בית ישראל... ונקדשתי בם

- ג ותֵּלֵד בֶּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שֵׁת־לִי אֱלֹהִים זָרַע אַחֲרֵי תַחַת הַכֶּלֶל כִּי בְרֵאשִׁית
- כט הָרָגוּ קִינָן: וּלְשֵׁת גַּם־הוּא יָלַד־בֶּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אֲנוֹשׁ אֲזִי הוּחַל לִקְרָא
- ד א בְּשֵׁם יְהוָה: זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם בְּיוֹם בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם יג שְׁשִׁי
- ב בְּדִמּוֹת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ: זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָאם וַיְבָרֶךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת־
- ג שְׁמָם אָדָם בְּיוֹם הַבְּרָאָה: וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמֵאֹת שָׁנָה וַיּוֹלֵד בְּדִמּוֹתוֹ
- ד כְּצִלְמוֹ וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת: וַיְהִי יוֹמִי־אָדָם אַחֲרֵי הוּלִידוֹ אֶת־שֵׁת
- ה שְׁמֹנֶה מֵאֹת שָׁנָה וַיּוֹלֵד בָּנִים וּבָנוֹת: וַיְהִי כָל־יוֹמֵי אָדָם אֲשֶׁר־חִי תִשַּׁע
- ו מֵאוֹת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיָּמָת: וַיְחִי־שֵׁת חֲמֵשׁ שָׁנִים יד
- ז וּמֵאֹת שָׁנָה וַיּוֹלֵד אֶת־אֲנוֹשׁ: וַיְחִי־שֵׁת אַחֲרֵי הוּלִידוֹ אֶת־אֲנוֹשׁ שִׁבְעַ
- ח שָׁנִים וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֵד בָּנִים וּבָנוֹת: וַיְהִי כָל־יוֹמֵי־שֵׁת שְׁתַּיִם
- ט עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּתִשַּׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת: וַיְחִי אֲנוֹשׁ טו
- י תִשְׁעִים שָׁנָה וַיּוֹלֵד אֶת־קִינָן: וַיְחִי אֲנוֹשׁ אַחֲרֵי הוּלִידוֹ אֶת־קִינָן חֲמֵשׁ
- יא עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֵד בָּנִים וּבָנוֹת: וַיְהִי כָל־יוֹמֵי אֲנוֹשׁ
- יב חֲמֵשׁ שָׁנִים וּתִשַּׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת: וַיְחִי קִינָן שִׁבְעִים טז
- יג שָׁנָה וַיּוֹלֵד אֶת־מֶהֱלֵאל: וַיְחִי קִינָן אַחֲרֵי הוּלִידוֹ אֶת־מֶהֱלֵאל אַרְבָּעִים
- יד שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֵד בָּנִים וּבָנוֹת: וַיְהִי כָל־יוֹמֵי קִינָן עֶשְׂרִי
- טו שָׁנִים וּתִשַּׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת: וַיְחִי יז
- טז מֶהֱלֵאל חֲמֵשׁ שָׁנִים וּשְׁשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֵד אֶת־יֵרֵד: וַיְחִי מֶהֱלֵאל

תרגום אונקלוס

אֶתְתִּיה וַיִּלֵּידַת בֶּר וקֶרַת יֵת שְׁמִיה שֵׁת אַרִי אֲמַרַת יֵהב לִי יִי בֶר אַחֲרָן חֶלֶף הֶכֶל דְּקִטְלִיה קִינָן: כֹּט וּלְשֵׁת אָף הוּא אֶתִּילִיד
בֶּר וקֶרַת יֵת שְׁמִיה אֲנוֹשׁ כִּכִּין בְּיוֹמוֹהִי חָלוּ בְנֵי אֲנִשָּׁא מִלְּצִלָּה בְּשֵׁמָא דִּיִּי: א דִּין סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם בְּיוֹמָא
דְּבָרָא יִי אָדָם בְּדִמּוֹת אֱלֹהִים עֶבֶד יִתִּיה: ב דְּכֹר וּנְקֵבָא בְּרָאנוֹן וּבְרִיךְ יִתְהוֹן וקֶרַת יֵת שוּמְהוֹן אָדָם בְּיוֹמָא דְּאֶתְבְּרִיאוֹ:
ג וַיְחִי אָדָם מֵאָה וּתְלָתִין שָׁנִין וַאֲוֹלִיד בְּדִמּוֹתֶיהָ דְּדִמִּי לִיהָ וקֶרַת יֵת שְׁמִיה שֵׁת: ד וַהֲוֹ יוֹמֵי אָדָם בְּתֵר דְּאוֹלִיד יֵת שֵׁת
תִּמְנִי מֵאָה שָׁנִין וַאֲוֹלִיד בְּנִין וּבָנָן: ה וַהֲוֹ כָּל יוֹמֵי אָדָם דְּחִיָּא תִשַּׁע מֵאָה וּתְלָתִין שָׁנִין וּמִית: ו וַחִיָּא שֵׁת מֵאָה וּחֲמִישׁ
שָׁנִין וַאֲוִלִיד יֵת אֲנוֹשׁ: ז וַחִיָּא שֵׁת בְּתֵר דְּאוֹלִיד יֵת אֲנוֹשׁ תִּמְנִי מֵאָה וּשְׁבַע שָׁנִין וַאֲוִלִיד בְּנִין וּבָנָן: ח וַהֲוֹ כָּל יוֹמֵי שֵׁת
תִּשַּׁע מֵאָה וּתְרַתַּע עֶסְרִי שָׁנִין וּמִית: ט וַחִיָּא אֲנוֹשׁ תִּשַּׁע שָׁנִין וַאֲוִלִיד יֵת קִינָן: י וַחִיָּא אֲנוֹשׁ בְּתֵר דְּאוֹלִיד יֵת קִינָן תִּמְנִי
מֵאָה וּחֲמִישׁ עֶסְרִי שָׁנִין וַאֲוִלִיד בְּנִין וּבָנָן: יא וַהֲוֹ כָּל יוֹמֵי אֲנוֹשׁ תִּשַּׁע מֵאָה וּחֲמִישׁ שָׁנִין וּמִית: יב וַחִיָּא קִינָן שְׁבַעִין
שָׁנִין וַאֲוִלִיד יֵת מֶהֱלֵאל: יג וַחִיָּא קִינָן בְּתֵר דְּאוֹלִיד יֵת מֶהֱלֵאל תִּמְנִי מֵאָה וַאֲרַבְעִין שָׁנִין וַאֲוִלִיד בְּנִין וּבָנָן: יד וַהֲוֹ
כָּל יוֹמֵי קִינָן תִּשַּׁע מֵאָה וְעֶסְרִי שָׁנִין וּמִית: טו וַחִיָּא מֶהֱלֵאל שְׁתֵּין וּחֲמִישׁ שָׁנִין וַאֲוִלִיד יֵת יֵרֵד: טז וַחִיָּא מֶהֱלֵאל

פירוש רש"י

(כֹּט) אֲזִי הוּחַל. (ויג' לשון חליץ), לִקְרָא אֶת שְׁמוֹת סדר ד' (א) זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם. זוֹ הִיא סְפִירַת
הָאָדָם וְאֵת שְׁמוֹת הָעֶצְבִּים בְּשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ תּוֹלְדוֹת אָדָם, וּמִדְּרָשִׁי אֲגָדָה יֵשׁ רַבִּים: בְּיוֹם בָּרָא
בְּרוּךְ הוּא – לַעֲשׂוֹתָן עֲבוֹדָה זָרָה וּלְקִרוֹתָן וְגו'. מִגִּיד שֶׁבְּיוֹם שֶׁנִּבְרָא – הוּלִיד: (ג) שְׁלֹשִׁים
אַלְהוּת: וּמֵאֹת שָׁנָה. עַד כָּאן פֶּרֶשׁ מִן הָאִשָּׁה:

מפתח סדרי התנך

שְׁנִינוּ בַסְפָּרָא (קְדוּשִׁים פֶּרֶק ד'): "וְאֶהְבֶּתָ לְרַעְךָ כְּמוֹךָ" – רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמַר זֶה כָּלֵל גְּדוֹל בְּתוֹרָה. בֶּן עֲזַאי אוֹמַר "זֶה
סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם" – זֶה כָּלֵל גְּדוֹל מְזֵה. דְּבַרִּי רַבִּי עֲקִיבָא הֵיוּ לִנְכֵס צֶאֱן בְּרוּל בַּעֲלֻמְנוּ, אֲבָל לִמָּה נִתְכוּוֹן בֶּן עֲזַאי
כַּשֶּׁצִּיֵּין כָּלֵל גְּדוֹל מִזֶּה? מָה הוּא סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם? נִרְאָה, שְׁכוּוֹנָתוֹ לְהַמְשִׁךְ הַפְּסוּק: בְּדִמּוֹת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ... מָה
הִיא אוֹתָהּ סְגוּלָה מִיּוֹחֲדָת שִׁישׁ בָּאָדָם שֶׁעֲלֶיהָ אוֹמַרַת הַתּוֹרָה שֶׁהוּא נִבְרָא בְּצִלְם אֱלֹהִים? ... בְּשׁוּרוֹת שֶׁלִּפְנֵינוּ נִבְיָא
דְּעוֹת שׁוֹנוֹת שֶׁמְצִינוּ בְּדַבְּרֵי רַבּוֹתֵינוּ... : כּוּחַ הַשְּׁלִטוֹן, יְכוּלַת הַיִּצְרִיה, הַדַּעַת הַשִּׁיכְלִית, הַבְּחִירָה הַחוֹפְשִׁית, הַחֲסֵד
וְהַנְּתִינָה, הַהִשְׁפָּעָה הַהִדְדִית וְהַאִיזוֹן בֵּין גּוֹף לְרוּחַ וְקְדוּשַׁת הַנִּשְׁמָה. (הֵרֵב חַיִּים סִבְתוֹ, לְקֶרְאִיתִי מִצְאָתִיךָ, עֲמ' 31–42).

ד אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־יֶרֶד שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים בְּרֵאשִׁית יָז וּבָנוֹת: וַיְהִי כָּל־יְמֵי מֶהֱלָלָל חֲמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה יח וַיָּמָת: וַיַּחֲיֶיֶרֶד שְׁתֵּים וְשָׁשִׁים שָׁנָה וּמֵאֵת שָׁנָה יט וַיּוֹלֶד אֶת־חֲנוּךְ: וַיַּחֲיֶיֶרֶד אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־חֲנוּךְ שְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה כ וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: וַיְהִי כָּל־יְמֵי־יֶרֶד שְׁתֵּים וְשָׁשִׁים שָׁנָה וְתִשְׁעֵי מֵאוֹת כא שָׁנָה וַיָּמָת: וַיַּחֲיֶי חֲנוּךְ חֲמֵשׁ וְשָׁשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד יט כב אֶת־מֶתוֹשֶׁלַח: וַיִּתְּהֶלֶךְ חֲנוּךְ אֶת־הָאֱלֹהִים אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־מֶתוֹשֶׁלַח כג שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: וַיְהִי כָּל־יְמֵי חֲנוּךְ חֲמֵשׁ וְשָׁשִׁים כד שָׁנָה וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה: וַיִּתְּהֶלֶךְ חֲנוּךְ אֶת־הָאֱלֹהִים וַאֲיָנָו כִּי־לָקַח אֹתוֹ כה אֱלֹהִים: וַיַּחֲיֶי מֶתוֹשֶׁלַח שֶׁבַע וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמֵאֵת שָׁנָה כ וְשִׁבְעֵי i כו וַיּוֹלֶד אֶת־לֶמֶךְ: וַיַּחֲיֶי מֶתוֹשֶׁלַח אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־לֶמֶךְ שְׁתֵּים וּשְׁמוֹנִים כז שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: וַיְהִי כָּל־יְמֵי מֶתוֹשֶׁלַח תִּשְׁעֵי כח וְשָׁשִׁים שָׁנָה וְתִשְׁעֵי מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת: וַיַּחֲיֶי־לֶמֶךְ כא כט שְׁתֵּים וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמֵאֵת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּן: וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר זֶה l יִנְחַמְנוּ מִמַּעַשְׁנוֹ וּמִעֲצָבוֹן יְדֵינוֹ מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אָרָרָה יְהוָה: וַיַּחֲיֶי־ לֶמֶךְ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־נֹחַ חֲמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וְחֲמֵשׁ מֵאֵת שָׁנָה וַיּוֹלֶד לא בָּנִים וּבָנוֹת: וַיְהִי כָּל־יְמֵי־לֶמֶךְ שֶׁבַע וְשָׁבְעִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה

תרגום אונקלוס

בְּתֵר דְּאוֹלִיד יֵת יֶרֶד תִּמְנִי מֵאָה וְתִלְתִּין שָׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבָנָן: יז וְהוּוּ כָּל יוֹמֵי מֶהֱלָלָל תִּמְנִי מֵאָה וְתִשְׁעִין וְחֲמִישׁ שָׁנִין וּמִית: יח וַחֲיָא יֶרֶד מֵאָה וְשִׁתִּין וְתִרְתִּין שָׁנִין וְאוֹלִיד יֵת חֲנוּךְ: יט וַחֲיָא יֶרֶד בְּתֵר דְּאוֹלִיד יֵת חֲנוּךְ תִּמְנִי מֵאָה שָׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבָנָן: כ וְהוּוּ כָּל יוֹמֵי מֶתוֹשֶׁלַח: כב וְהִלִּיךְ חֲנוּךְ בְּדַחֲלָתָא דִּי בְּתֵר דְּאוֹלִיד יֵת מֶתוֹשֶׁלַח תִּלְת שָׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבָנָן: כג וְהוּוּ כָּל יוֹמֵי חֲנוּךְ תִּלְת מֵאָה וְשִׁתִּין וְחֲמִישׁ שָׁנִין: כד וְהִלִּיךְ חֲנוּךְ בְּדַחֲלָתָא דִּי וְלִיתְהוּי אַרִי אַמִּית יֵתִיה יי: כה וַחֲיָא מֶתוֹשֶׁלַח מֵאָה וְתִמְנָן וּשְׁבַע שָׁנִין וְאוֹלִיד יֵת לֶמֶךְ: כו וַחֲיָא מֶתוֹשֶׁלַח בְּתֵר דְּאוֹלִיד יֵת לֶמֶךְ שֶׁבַע מֵאָה וְתִמְנָן וְתִרְתִּין שָׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבָנָן: כז וְהוּוּ כָּל יוֹמֵי מֶתוֹשֶׁלַח תִּשְׁעֵי מֵאָה וְשִׁתִּין וְחֲמִישׁ שָׁנִין וּמִית: כח וַחֲיָא לֶמֶךְ מֵאָה וְתִמְנָן וְתִרְתִּין שָׁנִין וְאוֹלִיד בְּר: כט וַקְרָא יֵת שְׁמִיה נֹחַ לְמִימַר דִּין יִנְחַמְנָא מִעוֹבְדָנָא וּמִלִּיאֹת דִּנְא מִן אֶרְעָא דְלִטָּה יי: ל וַחֲיָא לֶמֶךְ בְּתֵר דְּאוֹלִיד יֵת נֹחַ חֲמִישׁ מֵאָה וְתִשְׁעִין וְחֲמִישׁ שָׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבָנָן: לא וְהוּוּ כָּל יוֹמֵי לֶמֶךְ שֶׁבַע מֵאָה וְשָׁבְעִין וּשְׁבַע שָׁנִין

פירוש רש"י

(כב) וַיִּתְּהֶלֶךְ חֲנוּךְ. צָדִיק הָיָה וְקָל בְּדַעְתּוֹ לְשׁוּב לְהִרְשִׁיעַ, לְפִיכָךְ מִהֵר הִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְסִלְקוֹ וְהִמִּיתוֹ קֹדֶם זְמָנוֹ, וְזֶהוּ שֶׁשָּׁנָה הִכְתוּב בְּמִיתָתוֹ, לְכַתֵּב 'וַאֲיָנָו' בְּעוֹלָם לְמֵלָאוֹת שְׁנוֹתָיו: (כד) כִּי לָקַח אֹתוֹ. לְפָנֵי זְמָנוֹ; כְּמוֹ 'הִנְנִי לָקַח מִמֶּךָ אֶת מַחְמַד עֵינֶיךָ בְּמִגְפָּה' (יחזקאל יד:לט): (כח) וַיּוֹלֶד בֶּן. שֶׁמֶמְנוּ נִבְנָה הָעוֹלָם:

מפתח סדרי התנ"ך

מרחב סדר ד' מלמד על מידת 'אֶרֶץ אֲפִים' של הַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, בתקופת עשרת הדורות שמאדם ועד נח. וכדברי המשנה במסכת אבות (פרק ה' משנה ב') עֲשֶׂרָה דוּרוֹת מֵאָדָם וְעַד נֹחַ, לְהוֹדִיעַ כְּמָה אֶרֶץ אֲפִים לְפָנָיו, שֶׁכָּל הַדוּרוֹת הָיוּ מְכַעֲסִין וּבָאִין עַד שֶׁהִבִּיא עֲלֵיהֶם אֶת מִי הַמַּבּוּל. אלא שמידת אֶרֶץ אֲפִים לְרִשְׁעִים – אֵתָגֵר הִיא לְצַדִּיקִים, וְכך כּוֹתֵב רַבֵּנוּ עוֹבְדִיה מְבִרְטִנּוּרָא: לְהוֹדִיעַ כְּמָה אֶרֶץ אֲפִים לְפָנָיו. אֵף אֵתָה אַל תִּתְמָה שֶׁהָאֶרֶץ לְאֻמוֹת הָעוֹלָם כָּל הַשָּׁנִים הֵלְלוּ שֶׁהֵן מִשְׁתַּעֲבָדִין בְּכַנּוּי, שִׁיתֵּר הָאֶרֶץ לְדוּרוֹת שֶׁמֵאָדָם וְעַד נֹחַ, וְאַחֵר כֶּךָ נִשְׁטָפוּ. גַּם הַפְטָרָה הַסֵּדֶר עוֹסֶקֶת בְּנוֹשֵׂא זֶה.

ד

לֹב וַיִּמָּת:

וַיְהִי־נָח בֶּן־חָמֶשׁ כֹּב בְּרֵאשִׁית

לֹב מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד נָח אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יֶפֶת: וַיְהִי כִי־הִחֵל הָאָדָם
 לָרֹב עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנוֹת יָלְדוּ לָהֶם: וַיֵּרְאוּ בְנֵי־הָאֱלֹהִים אֶת־בָּנוֹת
 הָאָדָם כִּי טֹבֹת הֵנָּה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכָּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ: וַיֹּאמֶר יְהוָה
 לֹא־יִדּוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעַלֹם בְּשָׁגֶם הוּא בָשָׂר וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים
 לוֹ שָׁנָה: הַנִּפְלְאִים הָיוּ בְּאֶרֶץ בִּימֵי הָהֶם וְגַם אַחֲרֵי־כֵן אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְנֵי
 הָאֱלֹהִים אֶל־בָּנוֹת הָאָדָם וַיֵּלְדוּ לָהֶם הֵמָּה הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר מַעֲוֹלָם אֲנָשִׁי
 הַשָּׁמַיִם:

תרגום אונקלוס

ומית: לֹב וְהוּא נֹחַ בֶּר חָמִישׁ מֵאָה שָׁנִין וַאֲוִלִּיד נֹחַ יֵת שֵׁם יֵת חָם וְיֵת יֶפֶת: לֹב וְהוּא כֹד שְׂרִיאוּ בְנֵי אֲנָשָׁא לְמַסְגִּי עַל
 אִפִּי אֲרַעָא וּבִנְתָא אֲתִילִידָא לְהוֹן: לֹב וְחָזוּ בְנֵי רַבְרִבְיָא יֵת בְּנֵת אֲנָשָׁא אֲרִי שְׂפִירָן אֲנִין וְנִסִּיבוּ לְהוֹן נָשִׁין מִכָּל
 דְּאֲתֵרְעִיאוּ: לֹב וְאָמַר יְיָ לֹא יִתְקִיִּים דְּרָא בִישָׁא הֲדִין קָדְמִי לְעַלֹם בְּדִיל דְּאֲנֹן בְּסָרָא וְעוֹבְדִיהוֹן בִּישִׁין אֲרַכָּא יִהִיב לְהוֹן
 מֵאָה וְעֶשְׂרִין שָׁנִין אִם יִתּוּבֹן: לוֹ גִּבְרִיָּא הוּוּ בְּאֲרַעָא בִּיּוֹמִיָא הָאֲנֹן וְאִף בְּתֵר כֵּן דְּעֲאֲלִין בְּנֵי רַבְרִבְיָא לְוֹת בְּנֵת אֲנָשָׁא
 וַיֵּלְדִין לְהוֹן אֲנֹן גִּבְרִיָּא דְּמַעֲלָמָא אֲנָשִׁין דְּשָׁמָא:

פירוש רש"י

לְהַשְׁחִית וְאִם לְרַחֵם, לֹא יִהְיֶה מְדוּן זֶה בְּרוּחִי
 לְעוֹלָם, כְּלוּמַר, לְאַרְךְ יָמִים: בְּשָׁגֶם הוּא בָשָׂר. כְּמוֹ
 'בְּשָׁגֶם', כְּלוּמַר, בְּשִׁבְלִי שָׁגֶם זֹאת בּוֹ שֶׁהוּא בָשָׂר
 וְאִף עַל פִּי כֵן אֵינוֹ נִכְנַע לְפָנָי, וְמָה אִם יִהְיֶה אִשׁ
 אוֹ דָּבָר קָשֶׁה. כִּיּוֹצֵא בּוֹ 'עַד שֶׁקָּמַתִּי דְּבוֹרָה'
 (שׁוּפְטִים ג:לֵב) כְּמוֹ 'שֶׁקָּמַתִּי', וְכֵן 'שְׁאַתָּה מְדַבֵּר
 עִמִּי' (שֵׁם ד:יח) כְּמוֹ 'שְׁאַתָּה', אִף בְּשָׁגֶם כְּמוֹ 'בְּשָׁגֶם':
 וְהָיוּ יָמָיו וְגו'. עַד מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אֲאַרְיָךְ לָהֶם
 אִפִּי וְאִם לֹא יִשׁוּבוּ – אָבִיא עֲלֵיהֶם מִבּוֹל.
 וְאִם תֹּאמַר: מִשְׁנׁוֹלֵד יֶפֶת עַד הַמִּבּוֹל אֵינוֹ אֵלָּא
 מֵאָה שָׁנָה? אֵין מְקַדֵּם וּמֵאַחֵר בְּתוֹרָה. כִּבְר
 הֵיטָה הַגִּזְרָה גִּזְרָה עֲשָׂרִים שָׁנָה קֹדֶם שֶׁהוֹלִיד נֹחַ
 תּוֹלְדוֹת, וְכֵן מְצִינוּ בְּסֹדֶר עוֹלָם. יֵשׁ מְדַרְשֵׁי
 אֲגִידָה רַבִּים בִּלְאִי יְדוּן אֲכַל זֶה הוּא צִחְצִחוֹת
 פְּשׁוּטוֹ: (לוֹ) הַנִּפְלְאִים. עַל שֵׁם שֶׁנִּפְּלוּ וְהִפִּילוּ
 אֶת הָעוֹלָם, וּבִלְשׁוֹן עִבְרִית לְשׁוֹן עֲנָקִים הוּא:
 בִּימֵי הָהֶם. בִּימֵי דוֹר אָנוֹשׁ וּבְנֵי קִיץ: וְגַם אַחֲרֵי
 כֵּן. אִף עַל פִּי שְׂרָאוֹ בְּאַבְדָּן שֶׁל דוֹר אָנוֹשׁ, שֶׁעָלָה
 אוֹקִינֹס וְהִצִּיף שְׁלִישׁ הָעוֹלָם, לֹא נִכְנַע דוֹר
 הַמִּבּוֹל לְלִמּוּד מֵהֶם: אֲשֶׁר יָבֹאוּ. הָיוּ יוֹלְדוֹת עֲנָקִים
 כְּמוֹתֵם: הַגִּבֹּרִים. לְמַרְד בְּמָקוֹם: אֲנָשִׁי הָשָׁם. אוֹתָם
 שֶׁנִּקְבּוּ בְּשֵׁמוֹת: עִירָד, מַחֲוִיָּאל, מֵתוֹשָׁאֵל,
 שֶׁנִּקְרָאוּ עַל שֵׁם אֲבִדָּן, שֶׁנִּמְחָזוּ וְהִתְשׁוּ; דְּבָר אַחֵר:
 אֲנָשִׁי הָשָׁם – אֲנָשִׁי שֶׁמִּמּוֹן, שֶׁשִּׁמְמוֹ אֶת הָעוֹלָם:

מפתח סדרי התנ"ך

פסוק לֹב שבסדר ד' שלנו נקבע בחלוקה הנוכרית כראש פרק. כאן המקום להדגיש שהחלוקה לפרקים מתעלמת
 לחלוטין מהחלוקה לפרשיות פתוחות או סתומות. הדוגמות הבולטות ביותר הן: בראשית פרקים ו', לֹב. שמות
 פרקים ו', טז, לֹב. ויקרא פרק כו', במדבר פרקים כב', כו', ל'. דברים פרקים ב', ו', יב', יג'. בין אם התעלמות זו
 במזיד היא, ובין אם מחוסר ידיעה התוצאה היא שיבוש חמור. פרשיות אלו הן חלק מהותי מכתובת התורה. ההלכה
 היא שטעות בסימון הפרשיות פוסלת את הספר. עד שאם נמצא ספר שבו יש פרשה במקום שלא צריכה להיות, או
 שאין פרשה במקום שצריכה להיות, ואפילו אם יש פרשה פתוחה במקום סתומה, וכן להיפך, הרי הספר פסול .../

ד

לֹא וַיֵּרָא יְהוָה כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכִלְיָצָר מַחֲשַׁבַת לִבּוֹ רָק רָע כִּג מַפְטִיר
 לֹחַ כָּל־הַיּוֹם: וַיִּנָּחֵם יְהוָה כִּי־עָשָׂה אֶת־הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְּעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ: בראשית
 לט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֲמַחֶה אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר־בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם
 מ עַד־בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי נַחֲמָתִי כִּי עָשִׂיתִם: וְנָח מִצָּא
 חָן בְּעֵינֵי יְהוָה:

תרגום אונקלוס

לֹא וַחֲזָא יִי אַרִי סְגִיאת בִּישַׁת אָנְשָׁא בָּאָרְעָא וְכָל יִצְרָא מַחֲשַׁבַת לִבִּיהּ לַחֹד בִּישׁ כָּל יוֹמָא: לֹחַ וְתֵב יִי בְּמִימְרֵיהּ אַרִי
 עֲבַד יֵת אָנְשָׁא בָּאָרְעָא וַאֲמַר בְּמִימְרֵיהּ לְמַתְּבַר תּוֹקְפָהוֹן כְּרַעוּתִיהּ: לֹט וַאֲמַר יִי אֲמַחִי יֵת אָנְשָׁא דְּכִרְיָתִי מֵעַל אֲפִי
 אָרְעָא מֵאָנְשָׁא עַד בְּעִירָא עַד רַחֲשָׁא וְעַד עוֹפָא דְּשָׁמַיָא אַרִי תִּבִּית בְּמִימְרֵי אַרִי עֲבַדְתָּנוּן: מ וְנָח אֲשַׁכַּח רַחֲמִין קָדָם יִי:

פירוש רש"י

(לח) וַיִּנָּחֵם ה' כִּי עָשָׂה. נַחֲמָה הִיָּתָה לִפְנֵי שֶׁבָּרָא וְנַחֲמָה הִיָּתָה מִן הַעֲלִיּוֹנִים הָיָה מִמְרִידוֹן, שְׂאֵלוּ הָיָה מִן הַעֲלִיּוֹנִים הָיָה מִמְרִידוֹן, בְּבִרְאשִׁית רַבָּה: וַיִּתְּעַצֵּב. הָאָדָם 'אֵל לְבוֹ' שֶׁל מָקוֹם, עָלָה בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל מָקוֹם לְהַעֲצִיבוֹ, זֶהוּ תַּרְגּוּם אֲוִנְקֵלוֹס. דָּבָר אַחֵר: וַיִּנָּחֵם, נִהְפָּכָה מַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל מָקוֹם מִמֵּדַת רַחֲמִים לְמֵדַת הַדִּין, עָלָה בְּמַחֲשַׁבָּה לִפְנֵי מַה לַּעֲשׂוֹת בָּאָדָם שֶׁעָשָׂה בָּאָרֶץ; וְכֵן כָּל לְשׁוֹן נָחוּם שֶׁבְּמִקְרָא לְשׁוֹן נִמְלָךְ מַה לַּעֲשׂוֹת, 'וְכֵן אָדָם וַיִּתְּנָחֵם' (במדבר כ:), 'וְעַל עֲבָדָיו יִתְּנָחֵם' (דברים כו:ל) 'וַיִּנָּחֵם ה' עַל הָרָעָה' (שמות כד:לב), 'נַחֲמָתִי כִּי הִמְלַכְתִּי' (שמואל ח:מא), כָּלֵם לְשׁוֹן מַחֲשַׁבָּה אַחֶרֶת הֵם: וַיִּתְּעַצֵּב אֵל לְבוֹ. נִתְּאָבֵל עַל אֲבִדָן מַעֲשֵׂה יָדָיו, כְּמוֹ 'נִעְצַב הַמֶּלֶךְ עַל בְּנוֹ' (שמואל א:ט). וְזוֹ כִּתְּבָתִּי לְתִשׁוּבַת הַמִּינִים: גוֹי אֶחָד שָׂאֵל אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קֶרְחָה, אָמַר לוֹ: אֵין אַתָּם מוֹדִים

מפתח סדרי התנ"ך

[המשך מהעמוד הקודם] (רמבם, הלכות ספר תורה, פרק ח הלכה ג).

רש"י בתחילת חומש ויקרא מסביר שההפסקות בין הפרשיות נועדו לתת למשה רבינו (ואף לנו, מקל וחומר) שהות לעיין בנושא הנלמד: ומה היו הפסקות משמשות? לִמָּן רִוַח לְמַשָּׁה לְהַתְּבוֹנֵן בֵּין פֶּרֶשָׁה לְפֶרֶשָׁה וּבֵין עֲנִין לְעֲנִין, קֵל וְחֶמֶר לְהִדְיוּט הַלֵּמֶד מִן הַהִדְיוּט. אִם כֵּן, הַקֶּשֶׁר הַפְּנִימִי בֵּין הַפְּסוּקִים הַמְּרִכִּיבִים אֶת הַפֶּרֶשָׁה הוּא מֵהוּתִי. הַפְּרִדָּה בֵּין פְּסוּקִים בְּתוֹךְ אוֹתָהּ פֶּרֶשָׁה אוֹ צִירוּף שֶׁל פְּסוּק מִפֶּרֶשָׁה אַחַת לְפֶרֶשָׁה הַסְּמוּכָה לָהּ, יְכוּלִים לַעֲקֹר וּלְשַׁבֵּשׁ אֶת הַמַּסֵּר הַעֲרִכִי שֶׁלָּהּ. הַשִּׁבוּשׁ הַחֲמוּר בְּיוֹתֵר מִבְּחִינַת הַשְּׁפַעְתּוֹ עַל הַלְּמִידָה שֶׁלֹּנוּ נִמְצָא בַּחֲטָא הָעֵגֶל. עֵיין שֵׁם וְגַם בְּסִיּוּם סִדְרַת בְּהֵר.

הַפְּטָרָה סִדְר ד' הִיא מִישְׁעִיָּה. בְּשִׁלּוּשֵׁת הַפְּסוּקִים שֶׁלִּפְנֵי הַהַפְּטָרָה מֵתָאֵר הַנְּבִיא אֲנָשִׁי רָשָׁע הַחוֹשְׁבִים לְהַסְתִּיר אֶת רִשְׁעוֹתָם מִהַקְדוּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא: הוּי הַמַּעֲמִיקִים מֶה' לְסַתֵּר עֲצָה וְהִיָּה בְּמַחֲשָׁף מַעֲשֵׂיהֶם וַיֹּאמְרוּ מִי רָאָנוּ וּמִי יִדְעָנוּ. מִסְדְּרֵי הַהַפְּטָרָה הַשּׁוּר, כָּלֵל הַנְּרָאָה, בֵּינָם לְבִין עֲשֵׂרֶת הַדּוּרוֹת שֶׁמֵּאָדָם וְעַד נֹחַ. בְּפִסּוּקֵי הַנְּבִיאָה, וּבְמִיּוּחַד בְּפִסּוּק הָאֲחֵרוֹן שֶׁאֵלִיו דִּילְגוּ, מַעֲוֹדֵד הַנְּבִיא אֶת הַמַּחֲכִים לִישׁוּעַת ה' בְּתַקּוּפָה שְׁבָה הוּא מֵאֲרִיךְ אִפּוֹ לְרִשְׁעִים. וְאֵלֹהֵם פְּסוּקֵי הַפְּטָרָה סִדְר ד':

סִדְר יֹאמַח וְשִׁמְעוּ בְּיוֹם־הַהוּא הַחֲרָשִׁים דְּבִרְי־סִפְר וּמֵאֲפֵל וּמֵחֻשָּׁף עֵינֵי עוֹרִים תִּרְאִינָה: מִט וְיִסְפוּ עֲנָנִים בְּה' שִׁמְחָה וְאֲבִינֵי אָדָם בְּקִדּוּשׁ יִשְׂרָאֵל יִגִּילוּ: נ כִּי־אֶפֶס עֲרִיץ וְכִלְיָ לֶץ וְנִכְרָתוֹ כָּל־שִׁקְדֵי אוֹן: נֹא מַחֲטִיאֵי אָדָם בְּדָבָר וּלְמִזְכִּיחַ בְּשִׁעַר יִקְשׁוֹן וְיִטּוּ בְּתֵהוּ צִדִּיק:

נב לֶכֶן כֹּה־אָמַר ה' אֶל־בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת־אֲבֹרָהֶם לֹא־עָתָה יָבוֹשׁ יַעֲקֹב וְלֹא עָתָה פָּנָיו יִחְוָרוּ: סִדְר יִבְאָ כִּי בְּרָאתוֹ יִלְדֵּיו מַעֲשֵׂה יָדֵי בְּקִרְבּוֹ יִקְדִּישׁוּ שְׁמִי וְהַקְדִּישׁוּ אֶת־קִדּוּשׁ יַעֲקֹב וְאֶת־אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ: ז וַיִּדְעוּ תַעֲזִירוֹחַ בִּינָה וְרוֹגְנִים יִלְמְדוּ־לָקַח:

[ודילגו עד] יב:ז וְלֶכֶן יִחַפָּה ה' לְחַנּוּכָם וְלֶכֶן יָרוּם לְרַחֲמֵכֶם כִּי־אֱלֹהֵי מִשְׁפַּט ה' אֲשֶׁרֵי כָל־חֹכֵי לוֹ:

תּוֹפַעַה זו, בַּה הַפְּסוּק [או הַפְּסוּקִים] שֶׁלִּפְנֵי הַהַפְּטָרָה קְשׁוּרִים בְּאוֹפֶן מֵהוּתִי לְתוֹכָן הַעֲרִכִי הַמְּשׁוּתָף לְקִרְיַת הַתּוֹרָה וְהַפְּטָרָתָהּ, קִיּוּמָתָהּ גַּם בְּהַפְּטָרַת סִדְרַת 'וִירָא' שֶׁבְּמִנְהַגְנוּ הַיּוֹם עַל פִּי הַחֲלֻקָּה הַחֹד שְׁנִיתִית. עֵיין בְּמַלְכִּים כ:לח וּבְרִשִׁי שֵׁם בְּפִסְקִיתָא דְּפֶרֶשֶׁת שְׁקָלִים נְדָרִשׁ: שְׁשָׁאֵל אֶת עֲבָדָיו: 'מַה טִּיבָּה שֶׁל אִמָּה זֹו שֶׁנַּעֲשֶׂה לָּהֶם נְסִים כְּאֵלֶּה?' אָמְרוּ לוֹ: 'אֲבִיָּהֶם אֲבָרָהֶם בֶּן יַחֲדִיד הָיָה לוֹ, אָמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: הַקְרִיבָהוּ לִפְנֵי... אָמַר לָהֶם: 'אֵף אֲנִי בֶּן בְּכוֹר יֵשׁ לִי...'

יז	ד	הֵן עֲבָדִי אֶת־מֶלֶךְ-בָּו בַּחֲרִי רִצְתָה נַפְשִׁי נִתְּתִי רוּחִי עָלָיו	קנה כאן התימנים מתחילים
	ה	מִשְׁפָּט לְגוֹיִם יוֹצִיא: לֹא יִצְעַק וְלֹא יִשָּׂא וְלֹא-יִשְׁמִיעַ בַּחוּץ קוֹלוֹ:	
	ו	קָנָה רִצּוֹן לֹא יִשְׁבֹּר וּפְשָׁתָה כְּהָה לֹא יִכְבֶּנָה לְאַמַּת יוֹצִיא	
	ז	מִשְׁפָּט: לֹא יִכְהֶה וְלֹא יָרוּץ עַד-יֵשִׁים בָּאָרֶץ מִשְׁפָּט וּלְתוֹרָתוֹ	
		אֵיִם יִיחַלוּ: פ	
	ח	כֹּה-אָמַר הָאֵל יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם וְנוֹטִיָּהֶם רִקַּע הָאָרֶץ	קנו וכאן הספרדים והאשכנזים
	ט	וַצִּאצֵּאֶיהָ נָתַן נִשְׁמָה לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ לַהֲלָכִים בָּהּ: אֲנִי יְהוָה	
		קָרָאתִיךָ בְּצִדֶּק וְאַחֲזַק בְּיָדְךָ וְאַצְרִיךָ וְאַתֵּנִךָ לְבְרִית עִם לְאוֹר	
	י	גוֹיִם: לִפְקֹחַ עֵינַיִם עוֹרוֹת לְהוֹצִיא מִמִּסְגָּר אֲסִיר מִבֵּית כָּלָא יֹשְׁבֵי	
	יא	חֹשֶׁךְ: אֲנִי יְהוָה הוּא שְׁמִי וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא-אֶתֵּן וּתְהַלֵּתִי	
	יב	לְפָסִילִים: הָרֵאשֹׁנוֹת הִנֵּה-בָאוּ וַחֲדָשׁוֹת אֲנִי מַגִּיד בְּטֶרֶם	
		תִּצְמַחְנָה אֲשַׁמִּיעַ אֶתְכֶם: פ	
	יג	שִׁירוֹ לַיהוָה שִׁיר חֲדָשׁ תְּהַלְתּוּ מִקְצֵה הָאָרֶץ יוֹרְדֵי הַיָּם וּמִלְּאוּ קִנּוּ	
	יד	אֵיִם וַיִּשְׁבִּיהֶם: יִשְׂאוּ מִדְּבַר וְעָרְיוּ חֲצֵרִים תִּשָּׁב קִדְר יִרְנֹו יֹשְׁבֵי	
	טו	סֹלַע מִרְאֵשׁ הָרִים יִצְוּחוּ: יִשְׁיִמוּ לַיהוָה כְּבוֹד וּתְהַלְתּוּ בְּאֵיִם יִגִּידוּ:	
	טז	יְהוָה כְּגִבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יַעִיר קִנְאָה יִרְעֵעַ אֶף-יִצְרִיחַ	
	יז	עַל-אֵיכּוֹ יִתְגַּבֵּר: ס הַחֲשִׁיתִי מֵעוֹלָם אַחֲרִישׁ קִנּוּ	
	יח	אֶת־אֶפֶק כִּי־לִדְהָ אֶפְעָה אֵשׁ וְאַשְׁאֵף יָחַד: אַחֲרִיב הָרִים וּגְבְעוֹת	
	יט	וְכָל-עֲשָׂבִים אוֹכִישׁ וְשִׁמְתִי נְהִירוֹת לְאֵיִם וְאַגְמִים אוֹכִישׁ: וְהוֹלַכְתִּי	
		עוֹרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יָדְעוּ בְּנִתִּיבוֹת לֹא-יָדְעוּ אֲדָרִיכֶם אֲשִׁים מִחֲשָׁךְ	
		לִפְנֵיהֶם לְאוֹר וּמַעַקְשִׁים לְמִישׁוֹר אֶלֶה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתֶם וְלֹא	
	כ	עֲזֹבְתִים: נִסְגּוּ אַחֲוֹר יִבְשׁוּ בִשֶׁת הַבְּטָחִים בַּפֶּסֶל הָאֲמָרִים לְמַסְכָּה	התימנים מסיימים
		אַתֶּם אֱלֹהֵינוּ: פ	כאן
	כא, כב	הַחֲרָשִׁים שִׁמְעוּ וְהָעוֹרִים הִבִּיטוּ לְרֹאוֹת: מִי עוֹר כִּי אִם-עֲבָדִי קִנְט	
		וַחֲרָשׁ כְּמִלְּאֲכִי אֶשְׁלַח מִי עוֹר כְּמִשְׁלָם וְעוֹר כְּעַבְדֵי יְהוָה:	
	כג, כד	רֹאית [רֹאוֹת] רַבּוֹת וְלֹא תִשְׁמַר פְּקוּחַ אֲזָנִים וְלֹא יִשְׁמַע: יְהוָה	
	כה	חֲפִץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וַיֹּאדִיר: וְהוּא עִם-בָּנוֹז וְשִׁסּוּל	הספרדים מסיימים
		הִפָּח בַּחוּרִים כָּלָם וּבִבְתֵי כָלָאִים הִחְבֵּאוּ הָיוּ לְבֹז וְאֵין מַצִּיל	כאן
	כו	מִשְׁסָה וְאֵין-אֲמַר הִשָּׁב: מִי בָכֶם יֶאֱזִין זֹאת יִקְשֹׁב וַיִּשְׁמַע לְאַחֲוֹר:	
	כז	מִי-נָתַן לַמְּשׁוּסָה [לְמִשְׁסָה] יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבִזּוּזִים הִלּוּא יְהוָה זֶו	

כח חֲטֵאוֹנוּ לֹא וְלֹא־אָבוּ בְּדַרְכֵּי הַלֹּדֶף וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ: וַיִּשְׁפֹּךְ עָלָיו
 חֲמָה אָפוֹ וַעֲזֹז מִלְחָמָה וַתִּלְהַטְהוּ מִסִּבִּיב וְלֹא יָדַע וַתִּבְעֶר־בּוֹ
 כט וְלֹא־יָשִׁים עַל־לֵב: וְעַתָּה כֹּה־אָמַר יְהוָה בְּרָאךְ יַעֲקֹב וַיִּצְרַךְ יִשְׂרָאֵל
 ל אל־תִּירָא כִּי גֹאֲלִתִּיךָ קָרָאתִי בְּשֵׁמִי לִי־אֶתָּה: כִּי־תַעֲבֹר בְּמַיִם
 אתָּדֶ־אֲנִי וּבִנְהָרוֹת לֹא יִשְׁטָפוּךָ כִּי־תֵלֶךְ בְּמוֹ־אֵשׁ לֹא תִכְוֶה וְלִהְבֶּה
 לא לֹא תִבְעֶר־בָּךְ: כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעֶךָ נָתַתִּי
 לב כַּפְרֶךָ מִצָּרִים כּוֹשׁ וּסְבָא תַחֲתֶיךָ: מֵאֲשֶׁר יִקְרַת בְּעֵינַי נִכְבַּדְתָּ וְאֲנִי
 לג אֶהְבֶּתִּיךָ וְאַתָּן אָדָם תַּחֲתֶיךָ וּלְאֻמִּים תַּחַת נַפְשֶׁךָ: אל־תִּירָא כִּי
 לד אתָּדֶ־אֲנִי מִמִּזְרַח אֲבִיא זֶרְעֶךָ וּמִמַּעַרְב אֶקְבָּצֶךָ: אִמֵּר לְצָפוֹן תָּנִי
 לה וּלְתִימָן אל־תִּכְלְאִי הִבֵּי־אִי בְּנִי מִרְחוֹק וּבְנוֹתַי מִקְצֵה הָאָרֶץ: כֹּל
 לו הַנִּקְרָא בְּשֵׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יִצְרָתִיו אֶף־עֲשִׂיתִיו: הוֹצִיא
 לז עִם־עוֹר וְעֵינַיִם יֵשׁ וְחַרְשִׁים וְאֲזָנִים לְמוֹ: כָּל־הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחְדָּו
 וַיֵּאסְפוּ לְאֻמִּים מִי בָהֶם יִגִּיד זֹאת וְרֹאשֹׁנוֹת יִשְׁמִיעֵנוּ יִתְּנוּ עֲדִיָּהֶם
 לח וַיִּצְדָּקוּ וַיִּשְׁמְעוּ וַיֹּאמְרוּ אַמֵּת: אַתֶּם עַדִּי נֹאֵם־יְהוָה וְעַבְדִּי אֲשֶׁר
 בְּחַרְתִּי לְמַעַן תִּדְּעוּ וְתֹאמִינוּ לִי וְתִכְּנֹנוּ כִּי־אֲנִי הוּא לִפְנֵי לֹא־נוֹצַר
 אל וְאַחֲרֵי לֹא יִהְיֶה: האשכנזים מסיימים כאן ססס